

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Vendula Filová

Vydědění

Diplomová práce

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Vyděření vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 24. 3. 2013

Vendula Filová

Tímto děkuji vedoucímu své diplomové práce Judr. Tomáši Tintěrovi za odborné vedení při psaní práce, zejména za podnětné rady a připomínky, které mi při jejím psaní poskytl.

Obsah

Úvod	6
1. Základní pojetí institutu vydědění	9
2. Právní úprava vydědění	10
2.1 Historický vývoj právní úpravy.....	10
2.1.1 Římské právo.....	10
2.1.2 Obecný zákoník občanský.....	10
2.1.3 Tzv. Střední občanský zákoník.....	15
2.2 Současný stav právní úpravy.....	16
2.3 Právní úprava vydědění v novém občanském zákoníku.....	18
3. Neopomenutelný dědic	20
3.1 Ochrana neopomenutelného dědice aneb právo na povinný podíl.....	23
3.2 Opomenutí neopomenutelného dědice a jeho důsledky.....	26
3.3 Účastenství neopomenutelného dědice na řízení o dědictví.....	28
4. Dílčí aspekty institutu vydědění	30
4.1 Částečné vydědění.....	30
4.2 Vydědění nezletilého potomka.....	31
4.3 Účinky vydědění pro další potomky.....	31
5. Listina o vydědění	33
5.1 Formální náležitosti listiny o vydědění.....	34
5.2 Obsahové náležitosti listiny o vydědění.....	35
5.3 Zrušení listiny o vydědění.....	37
6. Legální důvody vydědění ve světle judikatury	39
6.1 Neposkytnutí pomoci.....	40
6.2 Trvalé neprojevení opravdového zájmu.....	43
6.3 Odsouzení pro úmyslný trestný čin.....	45
6.4 Vedení nezřízeného života.....	48
6.5 Další důvody vydědění dle nového občanského zákoníku.....	49
7. Spory o vydědění	50
Závěr	55
Seznam použitých pramenů a literatury	58

<i>Shrnutí (Summary)</i>	63
<i>Klíčová slova (Key words)</i>	63
<i>Přílohy</i>	64

Seznam použitých zkratk

ABGB – zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský

BGB - Bürgerliches Gesetzbuch, německý občanský zákoník

OZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

OSŘ – zákon č. 99/1963 S., občanský soudní řád

NOZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Úvod

Tématem této diplomové práce je institut vydědění. Již název práce předurčuje její samotný obsah. Ten se skládá ze dvou hlavních oblastí, které spolu úzce souvisí. A to problematikou neopomenutelných dědiců a problematikou vydědění, která se ze své samotné podstaty vztahuje právě na ony neopomenutelné dědice. Možnost vydědění neopomenutelných dědiců mě zaujala již na přednášce z občanského práva. Překvapilo mě, že existuje separovaná skupina dědiců, která se od ostatních osob povolanych k dědění odlišuje svým privilegovaným postavením, které však může být zůstavitelem za splnění zákonem daných podmínek odňato. V možnosti zůstavitele vydědit tyto osoby, které jsou nadány vyšší ochranou než ostatní dědicové, tak spatřuji jakýsi princip spravedlnosti. A právě tyto dvě strany jedné mince, tedy zvýšená ochrana neopomenutelných dědiců na straně jedné a možnost jejich vydědění na straně druhé, mě začaly zajímat natolik, že jsem se rozhodla věnovat jim více času a proniknout do jejich podstaty hlouběji právě při psaní diplomové práce.

Právo zůstavitele využít institutu vydědění spočívá zejména na základní zásadě práva soukromého, a to na zásadě autonomie vůle, která by měla být v oblasti dědického práva vysoce respektována. Zůstavitel je na základě vlastního rozhodnutí při splnění zákonem stanovených důvodů oprávněn svého potomka vydědit a tím jej vyloučit z možnosti nabytí jeho majetek. Myšlenka vydědění tedy poukazuje na to, jaké mohou mít rodinněprávní vztahy, respektive chování potomků vůči svým ascendentům, dopady ve sféře majetkoprávní. Dědické právo je tak úzce spojeno s právem vlastnickým, navazuje na něj a je předpokladem pro jeho budoucí zachování a rozvoj.

Z hlediska časového je převážná část této diplomové práce zasazena do současného stavu právní úpravy zakotvené v zákoně č. 40/1964 Sb., tedy v nynějším platném a účinném kodexu soukromého práva. Práce obsahuje i historický vývoj problematiky vydědění, se zaměřením na právní úpravu vydědění v obecném zákoníku občanském, a to za existence Habsburské monarchie a následně samostatné Československé republiky. Průběžně práce nahlíží i do budoucna a vymezuje stav úpravy vydědění, která je obsažena v novém občanském zákoníku, který již brzy nabytím své účinnosti tuto problematiku pozmění.

Z hlediska územního se diplomová práce zaměřuje pouze na právní úpravu vydědění na území České republiky. Jedinou výjimku by mohla představovat úprava obsažená v obecném zákoníku občanském, která platila pro české země dříve, avšak do dnešního dne zůstala zachována na území Rakouska.

Cílem této diplomové práce je poskytnout podrobnější vhled do práv neopomenutelných dědiců a do práva zůstavitele tyto neopomenutelné dědice vydědit. V rámci vydědění pak kladu za generální cíl podrobný právně teoretický rozbor jednotlivých důvodů vydědění, neboť ty jsou zákonem vymezeny velmi vágně a nejednoznačně. Tato nepřilíš šťastně zvolená formulace důvodů vydědění tak musí být kompenzována soudním výkladem, proto pojednám o těchto důvodech zejména ve světle soudní judikatury. Práce může posloužit i jako jakýsi návod pro platné vydědění, neboť mým záměrem je i pojednat o náležitostech pořízení pro případ smrti, v jehož důsledku k vydědění dochází. Pokud následně ke sporu o vydědění přesto dojde, poskytnu i náhled na procesní stránku věci. Zároveň chci poukázat na to, jak se postupně problematika vydědění neopomenutelného dědice v průběhu času a různých právních úprav měnila a dotvářela. V rámci tohoto je mým cílem ukázat, do jaké míry je úprava vydědění v novém občanském zákoníku inspirována úpravou v rakouském obecném zákoníku občanském.

V průběhu práce se pokusím odpovědět na některé problematické otázky související s právní úpravou vydědění. Nejdříve to bude otázka, kdo je vlastně považován za neopomenutelného dědice, proč mu zákon přiznává zvýšenou ochranu a v čem tato ochrana ve své podstatě spočívá. Dále chci zjistit, za jakých podmínek lze ochranu neopomenutelných dědiců prolomit, tedy jaké důvody musí být na straně neopomenutelného dědice dány, aby mohl být z dědění vyloučen. Nejvýznamnější však bude odpověď na otázku, v jakém rozsahu se v rámci vydědění fakticky respektuje vůle zůstavitele projevená v posledním pořízení, jíž dává najevo, že si z určitého důvodu nepřeje, aby se jeho majetek dostal do rukou vyděděného. Účelem je tedy zjistit, zda je vydědění institutem, který podporuje právní jistotu zůstavitele ohledně toho, jak bude naloženo s majetkem po jeho smrti, či zda naopak požadavek právní jistoty oslabuje. Determinující tak bude objasnit, jaké předpoklady musí být splněny, aby došlo k platnému vydědění, které nebude mít šanci být zpochybněno po zůstavitelově smrti.

K dosažení vytyčených cílů a k zodpovězení vymezených otázek použiji metodu deskriptivní a metodu komparativní. Problematiku zakotvenou v jednotlivých kapitolách popíši, a to dle zákonné právní úpravy, teoretických názorů představitelů vědy, právních vět zakotvených v judikatuře soudů i dle vlastního názoru na danou věc. Nejdůležitějším aspektům problematiky vydědění neopomenutelného dědice poskytnu historické porovnání podle toho, jak se v průběhu let měnily. Nejvýznamnější však bude porovnání současného stavu právní úpravy vydědění se stavem obsaženým v rakouském obecném zákoníku občanském a v novém občanském zákoníku.

Mám-li zhodnotit dosavadní zpracování tohoto tématu, myslím, že je dostačující. Institutem vydědění se zabývá každá učebnice občanského práva, i když zrovna ne v rozsahu potřebném pro zpracování diplomové práce. Nejužitečnějším zdrojem poznání byly odborné články publikované v řadě odborných časopisů vydávaných na území České republiky. Z nich je nejprínosnějším pro oblast dědického práva časopis *Ad Notam*, vydávaný Notářskou komorou České republiky. Užitečné byly také mnohé odborné monografie, které mimo jiné pojednávají i o vydědění. Překvapilo mě však, že na českém trhu neexistuje monografie zabývající se výlučně institutem vydědění. Komentovaná vydání občanského zákoníku se staly dalším zdrojem pro napsání této diplomové práce. Z množství komentářů hodnotím nejlépe dílo od Prof. Eliáše, které je nejobsáhlejší a poskytuje na danou problematiku pohled historický i pohled *de lege ferenda*. Dalším pramenem poznání je judikatura soudů, která řeší skutečné problémy vydědění nastávající v praxi a pomocí právních vět dotváří a interpretuje neurčité právní pojmy. Ty se vyskytují hlavně v zákonném vymezení důvodů vydědění, proto se mi soudní judikatura stala oporou právě v příslušné kapitole pojednávající o důvodnosti vydědění. Internetové zdroje jsem využila pouze na počátku psaní práce pro nalezení paragrafového znění nového občanského zákoníku a důvodové zprávy k němu.

Vlastní text diplomové práce je rozdělen do sedmi přehledných kapitol, přičemž tam, kde je to potřebné, danou kapitolu člením do příslušných podkapitol. V první kapitole pojednávám o institutu vydědění obecně, za účelem získání obecného povědomí o tom, v čem spočívá jeho podstata. Druhá kapitola se zabývá historickým vývojem právní úpravy vydědění, a to postupně v římském právu, obecném zákoníku občanském, tzv. středním občanském zákoníku, dále zhodnocuje současný stav právní úpravy a na závěr pojednává o úpravě v novém občanském zákoníku. Třetí kapitola se zaměřuje na podrobné vymezení neopomenutelného dědice, jeho ochrany, důsledků jeho opomenutí zůstavitelem v příslušném pořízení pro případ smrti a také jeho účasti v řízení o dědictví. Kombinuje tedy aspekty hmotněprávní i procesněprávní. Čtvrtá kapitola obsahuje dílčí aspekty právní úpravy vydědění, za které považuji částečné vydědění, vydědění nezletilého a možnost vztáhnout účinky vydědění i vůči potomkům vyděděného. Pátá kapitola pojednává o listině o vydědění, tedy o právním titulu vydědění. Vymezuje způsoby pořízení a zrušení této listiny a její formální a obsahové náležitosti. V šesté kapitole objasňuji jednotlivé čtyři legální důvody vydědění, a to zejména ve světle judikatury. Do sedmé kapitoly je zasazena procesní stránka vydědění, pojednávající o možných sporech o vydědění, jejichž důsledkem může být zneplatnění listiny o vydědění. Celou prací se u jednotlivých probíraných problematik prolíná nástin úpravy vydědění v novém občanském zákoníku.

1. Základní pojetí institutu vydědění

Pojem vydědění bývá vykládán ve dvojím smyslu – jednak se jím rozumí projev vůle zůstavitele, jednak právní následky takového projevu vůle.¹ Vydědění je institutem dědického práva, který je možné definovat mnoha různými způsoby. Jde o jednostranný právní úkon zůstavitele, projevující, že potomek nemá dostat žádný dědický podíl ze zůstavitelem zanechaného majetku, nebo méně, než stanoví § 479 OZ.^{2 3} Odbornější a výstižnější definice říká, že při vydědění jde v podstatě o odnětí práva potomků na jejich povinné díly, které jim zaručuje ustanovení § 479 OZ. Jde tedy podobně jako při závěti o pořízení pro případ smrti, ale v opačném slova smyslu, protože neslouží k založení, ale k odnětí práva osobě, které se vydědění týká.⁴ Tohoto práva tedy může být potomek zbaven, případně v něm zkrácen, vyděděním, tj. projevem vůle zůstavitele, kterým jej ze zákonem stanovených důvodů, spočívajících v určitém odsouzeníhodném chování neopomenutelného dědice, z dědění vyloučí.⁵

Důležité je uvědomit si, že vydědit lze pouze potomky zůstavitele (děti, vnuky, pravnuky), a to vzhledem k existenci zvýšené ochrany, která je jim, jako tzv. neopomenutelným dědicům, poskytována právě v § 479⁶ OZ.⁷ Institut vydědění je tak úzce spjat právě s ochranou potomků zůstavitele, nazývaných v odborné terminologii neopomenutelnými dědici. Literatura vydědění považuje spíše za protipól právní ochrany neopomenutelných dědiců, která do značné míry omezuje pořizovací volnost zůstavitele, který po sobě zanechává potomky. Kdyby této ochrany nebylo, nemělo by v kontextu právní úpravy dědění své místo ani vydědění. Zůstavitel by totiž mohl se svým majetkem pro případ smrti naložit zcela libovolně, aniž by přitom musel brát jakýkoli ohled na své potomky.⁸

Přechod dědictví ze zůstavitele na dědice vyžaduje splnění zákonem stanovených předpokladů, přičemž základními předpoklady jsou smrt zůstavitele, existence dědictví, dědický titul a způsobilý dědic. V širším slova smyslu je možno za předpoklad dědické způsobilosti považovat i to, že určitý dědic nebyl vyděděn.⁹ Byl li však dědic zůstavitelem na

¹ FIALA, Josef, HURDÍK, Jan a kol. *Lexikon – občanské právo*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 2001. s. 378.

² § 479 zákona č. 40/1964 Sb. garantuje ochranu práv potomků tím, že se jim vždy musí dostat jejich zákonem zaručený povinný díl, nejsou li platně vydědění.

³ TOMEK, Martin. Vzor s komentářem – vydědění. *Právní rádce*, 2008, roč. 16, č. 3, s. 68.

⁴ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. s. 87.

⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1179.

⁶ § 479 OZ zní: *Nezletilým potomkům se musí dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona.*

⁷ LUŽNÁ, Romana. Dědická nezpůsobilost a vydědění. *Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 1, s. 25.

⁸ JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002. s. 558.

⁹ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo – Meritum*. 1. vydání. Praha: Aspi, 2006. s. 270.

základě projevu vůle platně vyděděn ze zákonem předpokládaného důvodu, dědictví nabýt nemůže a jako důsledek nastupuje právní fikce, že se na něj z procesního hlediska hledí, jako by se smrti zůstavitele nedožil.¹⁰

2. Právní úprava vydědění

Vydědění je tradičním občanskoprávním institutem, jehož právní úprava prodělala dlouhý vývoj, během něhož prošla určitými změnami, které často souvisely s aktuální politickou situací ve státě. Ve vývoji právní úpravy vydědění lze tedy najít období rozsáhlé a precizní úpravy dědického práva, včetně institutu vydědění, až po úpravu chabou či dokonce úplnou neexistenci tohoto pro rodinné vztahy významného institutu.

2.1 Historický vývoj právní úpravy

2.1.1 Římské právo

Všechny podstatné prvky vydědění se zformovaly již v jeho římskoprávní konstrukci.¹¹ Zůstavitel mohl platně vydědit jak své ascendenty, tak descendenty, obě skupiny dědiců byly tedy považovány za neopomenutelné dědice. Jejich práva však byla chápána pouze jako ryze formální, neboť hlavní princip vyžadoval, aby zůstavitel tyto osoby v testamentu jmenoval, přitom bylo lhostejné jak. Mohl je jmenovat jako dědice, mohl je i vydědit, aniž by musel své rozhodnutí zdůvodňovat. Požadovalo se jen to, aby tyto osoby nebyly v testamentu pominuty mlčením.¹² Neopomenutelného dědice bylo možné v římském právu vydědit z některého ze zákonem stanovených důvodů. Důvody vydědění byly zákonem vymezeny taxativně, bylo jich celkem 14 pro descendenty a 8 pro ascendenty, např. nemravný život či nevděk vůči zůstaviteli.¹³

2.1.2 Obecný zákoník občanský

Obecný zákoník občanský¹⁴ (zkratka ABGB, odvozená z německého názvu) byl vydán v roce 1811, kdy vyvrcholila kodifikace občanského práva ve střední Evropě. ABGB se

¹⁰ ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II. - §460 až 800. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1414.

¹¹ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 95.

¹² MEDUNOVÁ, Renata. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 5, s. 169.

¹³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1997. s. 292.

¹⁴ Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

stal základem občanského práva v habsburské monarchii téměř po celé 19. století. Byl vyhlášen 1. června 1811 patentem císaře Františka I. s platností pro všechny země rakouského císařství, vyjma země koruny uherské.¹⁵ Obecný zákoník občanský byl bezesporu nejvýznamnějším kodexem vydaným na našem území. Jeho dokonalost prokázala především jeho doba platnosti.¹⁶ Československá republika zákoník recipovala a na českém území byl platným právem až do vydání nového zákoníku práce v roce 1965, ačkoli rozsáhlé pasáže nahradily nové československé kodexy z let 1950 a 1964.¹⁷

Právní úprava vydědění v podobě ABGB se nachází v ustanovení § 768 až 773. Zahrneme-li však související problematiku nepominutelných dědiců, nalezneme ji souhrnně s vyděděním v ustanovení § 762 až 783.

Tato podkapitola poodhaluje právní stav institutu vydědění v podobě, v jaké platil na našem území dříve, kdy jsme byli součástí habsburské monarchie. Poskytnu tedy na vývoj problematiky vydědění na území českých zemí historický komparativní pohled. ABGB však platí s menšími novelami na území Rakouska dodnes, proto dojde zároveň ke srovnání s platnou právní úpravou na území jiného středoevropského státu. ABGB je také významným inspiračním zdrojem pro návrh nového občanského zákoníku, a to zejména právě v oblasti dědického práva.

Dle ABGB mohl zůstavitel vydědit pouze tzv. nepominutelné dědice. Koncepce nepominutelných dědiců byla v zásadě stejná jako v současné úpravě, s drobným rozdílem terminologickým a rozdílem spočívajícím ve vlastním okruhu nepominutelných dědiců. Nepominutelnými dědici byli dle slov zákona příbuzní zůstavitelovi náležející do první parentely, pak jeho ascendenti. Okruh nepominutelných dědiců tak byl širší než nyní, neboť kromě potomků (descendentů) mohl zůstavitel vydědit i předky (ascendenty), pokud neměl potomky.¹⁸ Zákon nepoužíval pojem potomek, ale pojem dítě, a dovozoval, že za děti se považují i vnuci a pravnuci, pokud jejich právní předchůdci již nežijí. Až nebylo-li potomků, dědici nepominutelnými se stali rodiče, nebylo-li jich tak prarodiče – dědové a báby. Řada zůstavitelových potomků, kteří mohli být vydědění, byla neomezená, kdežto řada vyděděných

¹⁵ FRÝDEK, Miroslav. Dědické právo v ABGB. In FRÝDEK, Miroslav (ed). *Soukromé právo v proměnách věků: Sborník příspěvků z letní školy*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 91.

¹⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. s. 20-21.

¹⁷ SCHELLE, Karel. Zakotvení dědického práva v rakouském všeobecném občanském zákoníku. In VOJÁČEK, Ladislav (ed). *Proměny soukromého práva: Sborník příspěvků z konference k 200. výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 140.

¹⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1179.

předků byla ze zákona omezena do třetího stupně,¹⁹ tudíž vydědit mohl zůstavitel nejvzdáleněji svého praděda či prabábu.

Nepominutelný dědic měl, stejně jako nyní, právo na povinný díl. V podstatě však dědicem nebyl, neboť právo na povinný díl nebylo právem dědickým, nýbrž jednalo se o jeho pohledávku. Právo na povinný díl tedy spadalo mezi pozůstalostní dluhy²⁰ a nepominutelní dědicové měli pouze obligační nárok na vyplacení zákonem určeného podílu, a to pouze za předpokladu, že jim zůstavitel posledním pořízením neodkázal majetek v této výši.²¹ Rozsah povinného dílu byl užší, než dle současné úpravy, přičemž zákon nerozlišoval mezi potomky zletilými a nezletilými. U potomků to byla jedna polovina a u rodičů jedna třetina toho, co by jim připadlo dle zákonné dědické posloupnosti. Povinný díl mohl být zanechán v podobě dědického podílu nebo formou odkazu, který současné právo nezná. Nebyl-li takto zanechán, měl nepominutelný dědic nárok na úhradu povinného dílu v penězích.²²

Nepominutelný dědic ztratil nárok na povinný díl, jestliže byl zůstavitelem po právu vyděděn.²³ Nešlo však o vydědění, ale o negativní testament, v případě, bylo-li odňato zákonné právo dědické dědicům nikoli nepominutelným.²⁴ Přípustné bylo i vydědění částečné.

Formálně se k vydědění vyžadoval projev zůstavitele obsažený v posledním pořízení nebo v jiné listině splňující podmínky pro poslední pořízení. K vydědění mohlo dojít výslovně i mlčky (konkludentně), tj. tím, že zůstavitel pořídil o celém svém jmění a nepominutelnému dědici nic nezanechal, nebo mu zanechal méně než povinný díl. Teorie hovoří o tzv. praeterici (opominutí).²⁵

Zvláštností a zásadním rozdílem oproti současné úpravě jsou dvě skutečnosti. Za prvé se připouštělo podmíněné vydědění nepominutelného dědice, tzn., že důvod vydědění v době, kdy zůstavitel sepisoval poslední pořízení vůbec nemusel existovat, ale stačilo, pokud do zůstavitelovi smrti tento důvod vznikl. Za druhé zákon pro platnost vydědění nevyžadoval, aby zůstavitel v posledním pořízení uvedl důvod, pro který nepominutelného dědice vydědí. Pokud tedy zůstavitel neuvedl důvod vydědění a nepominutelný dědic v následném

¹⁹ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské.. Právo dědické*. V. díl. 2. vydání. Praha: Všeherd, 1933. s. 120.

²⁰ BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 13.

²¹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 35.

²² SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 64.

²³ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské.. Právo dědické*. V. díl. 2. vydání. Praha: Všeherd, 1933. s. 122.

²⁴ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. 1. vydání. Praha: V. Linhart, 1936. s. 438-439.

²⁵ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské.. Právo dědické*. V. díl. 2. vydání. Praha: Všeherd, 1933. s. 122.

sporu namítl neplatnost vydědění pro neexistenci důvodu vydědění, leželo důkazní břemeno, spočívající v prokázání existence důvodu vydědění, na osobě, proti níž směřovala žaloba na vyplacení nebo doplnění povinného dílu. Přičemž postačilo, pokud tato osoba prokázala existenci jakéhokoli důvodu vydědění, ne přímo toho, který měl na mysli zůstavitel při sepisování poslední vůle.²⁶

Zákon obsahoval taxativní výčet důvodů vydědění. Čtyři z nich byly společné pro potomky i předky, jeden důvod vydědění se uplatňoval pouze vůči předkům. Navíc zákon vymezoval ještě další dva případy možného odnětí povinného dílu.

Prvním důvodem pro vydědění potomka či předka bylo jeho odpadnutí od křesťanství. Tento důvod však byl záhy zrušen zvláštním zákonem, a to již roku 1868²⁷, neboť již zřejmě neodpovídal tamějším potřebám.

Druhým důvodem vydědění potomka či předka byla skutečnost, že opustil zůstavitele, který se nacházel v nouzi, resp. zanechal jej bez pomoci. Blíží se pojetí neposkytnutí pomoci v současném občanském zákoníku. Nouzí se nerozuměla pouze nouze peněžité, ale i jiná, např. případ, kdy nepominutelný dědic úmyslně neplnil svou vyživovací povinnost k zůstaviteli nebo nepomohl v nouzi, ačkoli o ní věděl a v pomoci mu žádná překážka nebránila.

Třetím důvodem vydědění týchž osob se stala skutečnost, že nepominutelný dědic byl odsouzen pro zločin k doživotnímu nebo dvacetiletému žaláři. Tím spíš toto pravidlo platilo, byl li nepominutelný dědic odsouzen k trestu smrti. Účelem vydědění z tohoto důvodu bylo nevyužití povinného dílu tímto nepominutelným dědicem. Opět zde spatřujeme podobnost se současnou úpravou, avšak s tím rozdílem, že ABGB omezuje vydědění na ty nejzávažnější činy, které vyžadují některý z nejpřísnějších trestů.

Čtvrtý důvod vydědění spočíval v tom, že potomek či předek vede vytrvale život, který se přičí veřejné mravnosti, resp. uráží veřejnou mravnost. Dle interpretace tohoto ustanovení tehdejšími soudy se dospělo k závěru, že stačí, jde li o způsob života, který je způsobilý vzbudit veřejné pohoršení, ale nevyžaduje se skutečné vyvolání veřejného pohoršení. Tato způsobilost se přitom posuzovala podle všeobecného mínění a obecných

²⁶ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému občanskému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. 1. vydání. Praha: V. Linhart, 1936. s. 439.

²⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. s. 173.

názorů, nikoli podle tamějšího trestního zákona.²⁸ V platném právu je tento důvod vydědění promítnut do trvalého vedení nezřízeného života.

Ascendenti mohli být vydědění také z důvodu, že zcela zanedbali výchovu zůstavitele. Tento důvod současná úprava nezná a to z jednoduchého důvodu, že lze vydědit pouze potomka a nikoli předka

Zákon dále stanovil, že nepominutelnému dědici může být odňat povinný díl i pro takové činy, které jej činí nehodným dědického práva. Jde o případy současné dědické nezpůsobilosti, která nastává ex lege. Toto ustanovení se považovalo za zbytečné, neboť nehodný nemá vůbec právo na povinný díl, takže není zapotřebí, aby ho zůstavitel vyděděním zbavoval práva, které mu stejně nenáleží. Mělo však význam praktický s ohledem na formu, v níž je nutné vydědění odvolat. Proto, pokud zůstavitel nepominutelného dědice vydědil z důvodu dědické nehodnosti, pak nestačilo pouhé prominutí toho, co ji založilo, ale bylo zapotřebí formálně platného odvolání vydědění.²⁹

V neposlední řadě mohl zůstavitel odejmout povinný díl nepominutelnému dědici, z důvodu jeho vysokého zadlužení či marnotratnosti, a to v případě, je-li zde pravděpodobná obava, že by jemu náležející povinný díl zcela nebo z velké části ušel jeho dětem. Následně musel být povinný díl zanechán dětem vyděděného marnotratníka. Hovořilo se pak o tzv. *exhereditio bona mente facta*,³⁰ tedy o *vydědění k dobru potomků*.³¹ Dle výkladu tohoto ustanovení platí, že se nevyžadovalo, aby daná osoba utratila veškeré či většinu svého jmění, ale stačilo, že se po léta chovala tak, že nelze pochybovat o její marnotratné povaze.³² Důležitou podmínkou pro platnost vydědění byla existence potomka či potomků nepominutelného dědice v okamžiku nápadu dědictví.³³ Šlo o jakési náhradnictví dětí nepominutelného dědice. Neměl-li však žádné děti v době nápadu dědictví, vydědění neplatilo a povinný díl nebylo možné odejmout. Existence tohoto ustanovení do současného práva bohužel zachována nebyla, ačkoli ji považují za velmi přínosnou s ohledem na zachování majetku pro další právní nástupce. Nový občanský zákoník však situaci změnil.

²⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. 1. vydání. Praha: V. Linhart, 1936. s. 435.

²⁹ Tamtéž, s. 440.

³⁰ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl. 2. vydání. Praha: Všehrad, 1933. s. 123.

³¹ SPÁČIL, Ondřej. Testamentární dědická posloupnost. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 3, s. 120.

³² ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. 1. vydání. Praha: V. Linhart, 1936. s. 443.

³³ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 39.

Jak je vidno, právní úprava vydědění v ABGB byla obsáhlejší než úprava současná, která musí řadu skutečností dovozovat skrze soudní judikaturu. I přesto, že jde o právní úpravu vypracovanou před více jak dvěma sty lety, je stále živoucím důkazem o její aplikovatelnosti na potřeby moderní společnosti díky své liberálnosti. S určitými terminologickými změnami odpovídajícími dnešnímu pojmosloví se tak stává vhodným, ale i žádoucím podkladem pro přijetí nové úpravy vydědění v České republice.

2. 1. 3 Tzv. Střední občanský zákoník

Tzv. Střední občanský zákoník z roku 1950³⁴, účinný od 1. 1. 1951 do 31. 3. 1964 institut vydědění zachoval. Do oblasti dědického práva však přinesl značné zjednodušení,³⁵ neboť právní úpravou vydědění se zabýval jen v jednom ze svých ustanovení. Středním občanským zákoníkem došlo k první zásadní změně v relativně dobře fungujícím dědickém právu. Tato poměrně rychlá rekodifikace civilního práva byla vynucena politickými změnami, které náš stát postihly v roce 1948. Sovětská právní věda nahlížela na dědické právo jako na nástroj, který měl sloužit k upevnování kapitalistického soukromého vlastnictví a který měl posilovat moc vykořisťovatelů spočívající v soukromém vlastnictví, což pro tehdejší politický režim bylo nepřijatelné. Naštěstí se však ani socialistické zákonodárství bez dědického práva neobešlo,³⁶ ačkoli jej znatelně okleštilo.

Právní úprava vydědění se nacházela v § 552. Nepominutelnými dědici, kteří mohli být projevem vůle zůstavitele vydědění, byli nejenom potomci, ale za určitých okolností i rodiče nebo prarodiče. Institut nepominutelného dědice byl dle důvodové zprávy takto konstituován proto, aby nemohl zůstavitel svojí vůlí zmařit základní funkci dědického práva, kterou je posílení rodinných vztahů a ochrana nejbližších příbuzných proti libovůli zůstavitele. Zákon rozlišoval mezi potomky zletilými a nezletilými, přičemž nezletilý potomek byl chráněn ve větší míře, neboť se mu muselo dostat tolik, kolik činila cena celého jeho zákonného podílu, a zletilému tolik, kolik činila cena $\frac{3}{4}$ jeho zákonného podílu. Druhou skupinou nepominutelných dědiců byli rodiče a prarodiče zůstavitele za předpokladu, že by v případě zůstavitelovi smrti byli jeho zákonnými dědici. Rodiče a prarodiče však museli splňovat ještě jednu zákonnou podmínku, a to, že se v době zůstavitelovi smrti nacházeli v nouzi a byli práce neschopnými, přičemž tyto podmínky musely být splněny kumulativně. Judikatura definovala nouzi jako stav, v němž neměl rodič či prarodič dostatečné prostředky

³⁴ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

³⁵ BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. 507 s. 105.

³⁶ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 41.

na úhradu nákladů osobní potřeby přiměřené svým poměrům.³⁷ Pořídil li zůstavitel závět', jíž by byl na svém dědickém podílu nepominutelný dědic zkrácen, byla tato závět' v rozsahu zkrácení relativně neplatná³⁸ s výjimkou, kdy byla nepominutelným dědicem osoba nesvéprávná. V takovém případě byla závět' neplatná absolutně.³⁹

Zákon upravoval tři důvody vydědění. Prvním důvodem byla skutečnost, že nepominutelný dědic opustil zůstavitele v nouzi. Dle judikatury se mohlo jednat o nouzi finanční, ale i o jakoukoli jinou tíseň, kdy je zůstavitel odkázán na pomoc jiné osoby. Druhým důvodem bylo pravomocné odsouzení dědice pro úmyslný trestný čin. Tento důvod byl koncipován velmi široce, přičemž postačilo odsouzení k jakémukoli trestu, nejen k trestu odnětí svobody. Posledním důvodem byla skutečnost, že dědic trvale odmítal pracovat. Nutné bylo trvalé a úmyslné vyhýbání se práci, které bylo považováno za těžké provinění se proti pravidlům socialistického soužití, neboť v tamější ústavě byla zakotvena ústavní povinnost pracovat.⁴⁰

Zákon dále stanovil, že byl li vyděděný potomkem zůstavitele, jeho dědický podíl přešel na jeho potomky, ledaže by zůstavitel výslovně uvedl i důvody pro jejich vydědění.⁴¹ U předků však toto ustanovení nemělo žádný význam, neboť jejich nepominutelný dědický nárok byl čistě osobní povahy, vázaný na jejich nouzi a neschopnost pracovat.⁴²

2.2 Současný stav právní úpravy

Současný občanský zákoník nabyl účinnosti 1. 4. 1964 jako zákon č. 40/1964 Sb. Jedná se o druhou a zatím poslední realizovanou rekodifikaci civilního práva. Tento zákon se pustil cestou ještě většího zjednodušení než jeho předchůdce, což bylo odůvodněno tím, aby se pracující v textu zákona vyznal.⁴³

Dle mého názoru je současná právní úprava dědického práva a zejména institutu vydědění nedostatečná a také ve zjevném nepoměru k právním úpravám obsaženým v právních řádech ostatních vyspělých evropských států. Ačkoli judikatura a odborné publikace dokázaly v zákoně velmi jednoduše koncipovaný institut vydědění poměrně široce vyložit, přesto považují za nutné a přínosné prohloubit úpravu vydědění přímo v obecně závazném právním předpise. Očekávaným důsledkem by měla být větší míra právní jistoty

³⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Liberci, sp. zn. 5 Co 6/53.

³⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. Cz 153/54.

³⁹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 56 – 60.

⁴⁰ Tamtéž, s. 61 – 63.

⁴¹ § 552 odst. 1 zákona č. 141/1950 Sb.

⁴² BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 62.

⁴³ Tamtéž, s. 69.

v dědických vztazích a méně sporů vzniknuvších z nedostatečné právní úpravy, neboť i každý laik si bude moci snáze představit, v čem bude spočívá právní úprava i důsledky institutu vydědění pouhým prostudováním si občanského zákoníku.

Aktuální podoba vydědění je výsledkem několika pro tento institut významných novel zákona č. 40/1964 Sb. Tento občanský zákoník ve svém nejpůvodnějším znění od 1. 4. 1964 institut vydědění vůbec neupravoval. Důvodem bylo to, že se při psaní nového civilního kodexu vycházelo z Ústavy z roku 1960,⁴⁴ jež proklamovala, že *socialismus v naší vlasti zvítězil a že vykořisťování člověka člověkem je navždy odstraněno*. Z těchto důvodů bylo vydědění považováno za buržoazní přežitek, a proto bylo z právního řádu odstraněno.⁴⁵ V právním vědomí však představa, potřebnost a morální opodstatnění tohoto institutu přetrvávaly, což si nakonec vynutilo jeho obnovení.⁴⁶ Dle mého názoru je nepochopitelné, jak zákonodárce mohl z právní úpravy vydědění vypustit a omezit tak zůstavitele v jeho testovací volnosti pro případ smrti tím, že neopomenutelným dědicům bylo dědické právo zachováno i v případě, že se k zůstaviteli nechovali náležitým způsobem. Na vině je samozřejmě zákonodárce, který si v tamější socialistické společnosti myslel, že rodinné vztahy jsou nenarušitelné, a že situace vynucující si vyloučení potomků z dědění nebudou nastávat. Realita se s myšlenkou zákonodárce rozcházela. Těžko však soudit dobu, pokud jsem v ní nežila.

Novelou občanského zákoníku č. 131/1982 Sb. byla s účinností od 1. 4. 1983, po devatenácti letech absence zákonné úpravy institutu vydědění, možnost vydědit neopomenutelného dědice obnovena. Do občanského zákoníku tak bylo včleněno jedno nové, stručné ustanovení § 469a, které umožňovalo vydědit potomka pro jeden konkrétní čin. Důvodem pro vydědění bylo, pokud potomek v rozporu s pravidly socialistického soužití neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. V důvodové zprávě se k citované novele, která znovuzavádí institut vydědění, uvádí: *Vydědění umožní zůstaviteli, aby svým právním úkonem zabránil dědění ze zákona tomu z neopomenutelných dědiců, který kvalifikovaným způsobem projevil zjevný nezájem o zůstavitele v situaci, kdy tento potřeboval jeho pomoc.*⁴⁷

Zákonem č. 509/1991 Sb., který představoval významnou novelu občanského zákoníku, došlo k další a zatím poslední změně institutu vydědění s účinností od 1. 1. 1992. Původní důvod vydědění v § 469a byl zachován s tím rozdílem, že chování potomka je nově

⁴⁴ Zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

⁴⁵ FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 390.

⁴⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1180.

⁴⁷ KAWULOK, Josef. *Vydědění – právní úprava a praxe. Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73.

poměrováno dobrými mravy, nikoli pravidly socialistického soužití.⁴⁸ Významným způsobem došlo i k posílení testovací svobody zůstavitele, a to zejména rozšířením důvodů vydědění, uvedenými pod písmeny b), c), a d) ustanovení § 469a.⁴⁹ Poměrně kasuistická formulace těchto ustanovení měla dle důvodové zprávy přispívat k utváření právního vědomí,⁵⁰ a to zřejmě tím, že tyto nové důvody vydědění budou vykládány se zřetelem ke konkrétnímu individuálnímu případu. Testovací volnost zůstavitele byla posílena i novou možností vztáhnout účinky vydědění na potomky vyděděného, i když se sami ničeho nedopustili.⁵¹

Konečně ve prospěch zůstavitele svědčilo i zmenšení nároku zletilých neopomenutelných dědiců ze $\frac{3}{4}$ na $\frac{1}{2}$ jejich zákonného dědického podílu.⁵²

Zhodnotím li tedy současnou zákonnou úpravu vydědění ve znění novely č. 509/1991 Sb., musím uznat, že na základě historického vývoje došlo k postupnému oklešťování okruhu neopomenutelných dědiců a rovněž i rozsahu jejich podílů. Ochrana neopomenutelných dědiců byla tedy alespoň částečně prolomena a tím tedy posílena testovací volnost zůstavitele, i když zdaleka ne v takovém rozsahu, abychom mohli hovořit o absolutní přednosti zůstavitelovy vůle před zákonem. Kladně hodnotím i rozšíření důvodů vydědění, které umožňují postihnout širší okruh nežádoucího chování potomků. Na druhou stranu jsou téměř všechny formulovány velmi obecně a zavádí do právního předpisu neurčité pojmy. Jejich konkretizace je opět výkladovým úkolem soudů.

2.3 Právní úprava vydědění v novém občanském zákoníku

Současná úprava dědického práva je zcela neodpovídající aktuálním společenským potřebám. Pojetí platného občanského zákoníku je stále co do základu socialistické, o zůstavitele se po jeho smrti téměř nezajímá, neboť mrtvý člověk je bez významu a jeho podmínky, přání a příkazy jsou bez právních následků.⁵³ Avšak nelze nadále respektovat skutečnost, že mrtvý nemá vůli a že se přihlíží spíše k zájmům přeživších dědiců. Z tohoto a z řady dalších obdobných důvodů, týkajících se dalších nevyhovujících institutů soukromého práva se přistoupilo roku 2000 k zahájení prací na rekodifikaci soukromého práva. Tyto rekodifikační práce trvaly v souhrnu dvanáct let a vyústily ve vydání nového občanského

⁴⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 103.

⁴⁹ HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník – komentář, 1. svazek*. Praha: Linde, 2002. s. 596.

⁵⁰ JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002. s. 558.

⁵¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1180.

⁵² BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 124.

⁵³ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 98.

zákoníku, který nabyl platnosti 22. března 2012. Publikován byl pod symbolickým číslem 89, které tak ukazuje, že jde o další krok k naplňování požadavku vyjadřovaného v listopadu 1989: *Svobodně žít a svobodně se spolu domlouvat*.⁵⁴ V účinnost vstoupí nový občanský zákoník 1. 1. 2014 pod číslem 89/2012 Sb.

Koncepce dědického práva v NOZ je obsahově rozsáhlejší než za stavu současného. Problematikou nepominutelných dědiců a jejich ochrany se NOZ zabývá ve dvanácti ustanoveních (§1642 – 1645, § 1650 – 1657), oproti současné úpravě v pouhém jednom ustanovení (§ 479). Problematiku vydědění zachycují ustanovení čtyři (§ 1646 – 1649), oproti nynějšímu jednomu nedostačujícímu ustanovení (§ 469a).⁵⁵ Vyvažuje se tak nápadný nepoměr mezi pozorností, kterou institutům věnuje současný OZ, a kterou jim věnují standardní občanskoprávní kodexy.

Instituty nepominutelných dědiců a vydědění jsou základními instituty dědického práva, jejichž existence je pro dědění klíčová. NOZ tak nepřináší nové instituty, ale navrácí se k jejich tradičnímu chápání tak, jak bylo uchopeno v ABGB. Základem rekodifikace se stala československá osnova občanského zákoníku z roku 1937,⁵⁶ která byla vystavěna z velké části právě na ABGB. Tento kodex tak lze považovat za nejvýznamnější inspirační zdroj při přípravě nového dědického práva, za současného přihlížení k novodobému vývoji kontinentální právní kultury.⁵⁷

Systematicky je dědické právo v NOZ zařazeno do druhé hlavy třetí části (první hlava upravuje práva věcná). Důvod je ten, že věcná práva a právo dědické jsou zahrnuty do obecné kategorie absolutních majetkových práv působících erga omnes. Vychází se tu z pojetí, které kdysi navrhl Viktor Knapp, že se jedná o systematické zařazení *velmi správné, protože toto místo dědického práva není odůvodněno jen jeho absolutní povahou, ale i sounáležitostí a bezprostřední obsahovou návazností na věcná práva i na rodinné právo zařazené před ně*.⁵⁸ Zařazení dědického práva v jeho úvodní části bezprostředně za práva věcná mnohem lépe než doposud vyjadřuje základní poslání dědického práva, tj. prodloužení stávajícího majetkového stavu i po smrti zůstavitele.⁵⁹ Současný socialistický občanský

⁵⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012. s. 5.

⁵⁵ SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol. *Nový občanský zákoník: srovnání nové a současné úpravy občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 361 – 363.

⁵⁶ Vládní návrh československého občanského zákoníku z roku 1937 se z důvodu následných válečných událostí nikdy nestal zákonem.

⁵⁷ ELIÁŠ, Karel. ABGB a rekodifikace. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *200 let ABGB - od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva*. Praha: Leges, 2011. s. 11.

⁵⁸ LAZÁR, Jan. K některým koncepčním otázkám rekodifikace soukromého práva. *Právní praxe*, 2011, č. 1, s. 93.

⁵⁹ WAWERKA, Karel. Jaké dědické právo? *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 40.

zákoník zařazuje ustanovení o dědění téměř na závěr až do části sedmé. Toto pojetí tak svádí k pocitu, že dědické právo představuje něco okrajového a nevýznamného. Rozdílně od dosavadní systematiky, předchází v NOZ úprava dědění ze závěti úpravě dědění ze zákona. Důvodem pro tuto změnu je dlouho známý fakt, že dědění ze závěti má přednost před děděním ze zákona,⁶⁰ neboť se má přednostně respektovat vůle zůstavitele. Ustanovení o nepominutelných dědicích a o vydědění jsou zakotvena v samostatném díle pátém, který následuje po ustanoveních o zákonné dědické posloupnosti.

NOZ je v oblasti dědického práva postaven především na přirozené úctě k zemřelému člověku a respektu k jeho posledním přáním. Nová koncepce posiluje pořizovací svobodu zůstavitele při jeho rozhodování o majetku pro případ smrti. Tento základní posun oproti současnému stavu se objevuje mimo jiné právě v oblasti vydědění.

NOZ ve svých přechodných ustanoveních řeší střet staré a nové úpravy dědického práva a vymezuje praktická pravidla, jimiž se budou řešit situace, které mohou nastat ode dne jeho účinnosti. Respektuje se standardní pravidlo, že se při dědění použije právo platné v den smrti zůstavitele. V případě, že zůstavitel zemře po dni nabytí účinnosti NOZ a jeho prohlášení o vydědění odporuje občanskému zákoníku účinnému v době, kdy bylo učiněno, považuje se vydědění za platné, vyhovuje li pravidlům zakotveným v NOZ. Dojde tedy ke zhojení neplatnosti či jiných vad vydědění, vyhovuje li vydědění novému dědickému právu. I tady tudíž NOZ respektuje projevenou vůli zůstavitele.⁶¹

Nadále se budu věnovat právní úpravě vydědění v platném a účinném občanském zákoníku doplněné o změny zakotvené v platném, ale ještě neúčinném občanském zákoníku novém.

3. Neopomenutelný dědic

Ze zákona platí, že zůstavitel může na základě projevu své vůle vydědit pouze tzv. neopomenutelné dědice, kteří představují zvláštní kategorii zákonných dědiců.⁶² Vydědění je ve smyslu § 469a OZ konstruováno jako projev zůstavitelovy vůle, kterým odnímá dědici dědické právo, jež by mu jinak dle zákona náleželo; je sankcí, která za splnění zákonných

⁶⁰ ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Linde, 2001. s. 199 – 200.

⁶¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 1082.

⁶² SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 63.

podmínek postihuje potomka zůstavitele, který je jinak neopomenutelným dědicem.⁶³ Zákon tedy vydědění pojímá jako protipól ochrany neopomenutelných dědiců,⁶⁴ neboli snahu o prolomení zvýšené ochrany této skupiny osob. OZ pojem neopomenutelný dědic nepoužívá, používá však pojem potomek, z čehož jednoznačně vyplývá, že dle současné právní úpravy lze vydědit pouze potomka, neboť pouze on je považován za neopomenutelného dědice. Vydědění jiných osob, jež by přicházely v úvahu jako dědici ze zákona, zákon neumožňuje, neboť stejného výsledku jako v případě vydědění lze u těchto osob dosáhnout pořízením závěti, kterou budou tyto osoby, které nejsou neopomenutelnými dědici, opomenuty.⁶⁵ Pokud by i přesto nedopatřením došlo k vydědění jiné osoby, než osoby neopomenutelného dědice, nelze na tuto skutečnost nahlížet jako na vydědění, nýbrž jako na tzv. negativní závěť.⁶⁶ V takovém případě pak nemusí být naplněny důvody, které zákon pro vydědění stanoví, ale postačí, pokud listina bude splňovat požadavky kladené na závěť.⁶⁷ Negativní závěť je v současné době nepřipustná, neboť k vyloučení jiných dědiců než potomků postačí právě to, ustanoví li pořizovatel v závěti jiné dědice a nepamatuje na dědice „vyloučené“ a také tím, že to neodpovídá obsahu, který má závěť mít, tj. „ustanovení dědiců“, nikoli „vyloučení dědiců“.⁶⁸ NOZ však diskutovaný institut negativní závěti výslovně připouští. Zůstavitel tak může pořídit negativní závěti a v ní uvést, že dědic, jemuž svědčí zákonná dědická posloupnost, dědit nebude. V takovém případě automaticky nastoupí v dědictví ostatní dědicové, jimž svědčí zákonná posloupnost.⁶⁹

Absolutní respekt k projevené vůli zůstavitele i v NOZ naráží na práva nepominutelných dědiců. Tento tradiční institut bude nadále zachován, změní se však terminologie *neopomenutelného dědice* na *nepominutelného dědice*, což odpovídá tradičnímu pojmosloví, obsaženému v ABGB. Co do výčtu nepominutelných dědiců NOZ zachovává stávající okruh, zahrnující děti zůstavitele, a pro případ, že tyto děti nedědí, jejich potomky.

Zvláštností právní úpravy je, že do okruhu neopomenutelných dědiců nepatří zůstavitelův manžel/manželka, ačkoli spadají spolu s potomky do první dědické skupiny při zákonné dědické posloupnosti. Tento stav je odůvodňován tím, že jejich ekonomické potřeby

⁶³ ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II. - §460 až 800. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1414.

⁶⁴ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo – Meritum*. 1. vydání. Praha: Aspi, 2006. s. 270.

⁶⁵ Tamtéž, s. 1414.

⁶⁶ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně, sp. zn. 6 Co 299/55: *Vyloučí li zůstavitel platnou závěti zákonného dědice, který nepatří do okruhu dědiců nepominutelných z dědictví, nejde tu o vydědění, nýbrž o negativní závěť*.

⁶⁷ FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 391.

⁶⁸ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 99.

⁶⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 674.

jsou zajištěny společným jměním manželů, po jehož vypořádání se manžel může stát výlučným vlastníkem některých věcí či výlučně oprávněným z některých práv.⁷⁰ Tento stav nebude odstraněn ani po přijetí NOZ, což považuji za nedostatek, neboť manželé spadají do první dědické skupiny a nelze říct, že společné jmění manželů by jim vždy zabezpečovalo pevné majetkové zajištění pro případ smrti druhého manžela. Návrh na rozšíření okruhu nepominutelných dědiců zamítla již při projednávání věcného záměru komise Legislativní rady vlády, byť tento výsledek výrazně vybočuje z evropských standardů,⁷¹ neboť standardním úpravám odpovídá zakotvení nepominutelných nároků alespoň ještě ve vztahu k rodičům a manželu zůstavitele, jako je tomu např. v úpravě německé.⁷² Důvodem je to, že zůstavitel má k těmto osobám za svého života vyživovací povinnost. Navíc by rozšířením okruhu nepominutelných dědiců došlo i k omezení velikosti povinného dílu pro jednotlivé osoby, takže v konečném důsledku by byla dána větší volnost zůstaviteli.⁷³

Svoboda zůstavitele pořizovat závětí je tedy omezena ve prospěch jeho potomků. Za potomky zůstavitele nejsou považovány jen jeho děti, ale i vnuci, pravnuci, případně další descendentí.⁷⁴ Při určení, který z potomků je neopomenutelným dědicem, se vychází z toho, který z nich by byl označen za dědice ze zákona.⁷⁵ Platí však, že potomek bližší vylučuje z dědění potomka vzdálenějšího (tedy např. syn vnuka). Pokud však v konkrétním případě dědí vzdálenější potomci, je otázkou, jak velký je jejich neopomenutelný podíl. Dochází zde totiž ke střetu ustanovení § 479 OZ, kde se hovoří o potomcích, bez rozlišení jejich vztahu k zůstaviteli, a ustanovení § 473 odst. 2 OZ,⁷⁶ dle kterého, nedědí li některé dítě, nabývají jeho dědického podílu stejným dílem jeho děti. Vzdálenějším potomkům zůstavitele přísluší vždy pouze podíl ve výši, který by jinak připadl jejich předchůdci, od něž svůj příbuzenský vztah odvozují. Tito potomci na základě reprezentačního práva⁷⁷ nastupují pouze do uvolněného dědického podílu svého předka, jehož reprezentují, bez ohledu na to, z jakého důvodu jejich předek nedědí, a nemohou tedy dědit více, než by dědil jejich předek, kterého

⁷⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 67.

⁷¹ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 102.

⁷² § 1938 BGB - Bürgerliches Gesetzbuch, německý občanský zákoník.

⁷³ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 138.

⁷⁴ Tamtéž, s. 66.

⁷⁵ Tamtéž, s. 96.

⁷⁶ § 473 odst. 2 OZ pojednává o dědění v první dědické skupině a říká, že *nedědí li některé dítě, nabývají jeho dědického podílu rovným dílem jeho děti a jestliže nedědí ani tyto děti nebo některé z nich, dědí stejným dílem jejich potomci*.

⁷⁷ Reprezentační právo (*ius representationis*) je uvedeno právě v § 473 odst. 2 OZ.

zastupují.⁷⁸ Výše jejich neopomenutelného podílu není tedy závislá na tom, zda jsou tito potomci sami zletilí či nezletilí.⁷⁹

3.1 Ochrana neopomenutelného dědice aneb právo na povinný podíl

Zákon tradičně rozlišuje mezi potomky zletilými a nezletilými, přičemž rozdíl mezi nimi spočívá právě v míře jim poskytované ochrany. Míra poskytované ochrany se projevuje ve výši neopomenutelného dědického podílu, který jim musí být ze zákona zachován. Tato ochrana není neopomenutelnému dědici poskytována pouze tehdy, byl li platně vyděděn. Nebyl li však vyděděn vůbec, či nebyl li vyděděn platně, nesmí být neopomenutelný dědic v závěti opomenut, ať už je zletilý či nikoliv.⁸⁰

Ochrana potomků zůstavitele je jedním z principů, na nichž je založena právní úprava dědického práva hmotného. Tomuto okruhu zákonných dědiců z první dědické skupiny zákonodárce garantuje nezkrácitelný, tzv. povinný podíl na dědictví.⁸¹ Tento podíl se musí potomkovi vždy dostat a odvozuje se od jeho zákonného dědického podílu,⁸² tedy podílu, který by mu připadl, kdyby zůstavitel o svém majetku nepořídil závěti. Nezletilému potomkovi se musí dostat tolik, kolik by činil celý jeho dědický podíl ze zákona, je mu tedy poskytována tzv. absolutní ochrana.⁸³ Naopak, jednalo li by se o potomka zletilého, tak se mu do roku 1991 muselo dostat $\frac{3}{4}$ jeho dědického podílu ze zákona. Posílením pořizovací volnosti zůstavitele novelou občanského zákoníku č. 509/1991 došlo k tomu, že zletilý potomek může být zůstavitelem zkrácen o další čtvrtinu svého dědického podílu ze zákona. Zletilému potomkovi se tedy musí nyní dostat minimálně tolik, kolik činí polovina jeho dědického podílu ze zákona, nedošlo li ovšem k jeho vydědění.⁸⁴ Zákonem zaručený podíl potomka je tedy chráněn silněji než v závěti vyjádřená vůle zůstavitele.⁸⁵ NOZ snižuje rozsah práva nepominutelných dědiců na zákonný dědický podíl. Tento se v terminologii NOZ nadále nenazývá jako *povinný podíl*, ale jako *povinný díl*, tedy majetek, který nabývá nepominutelný dědic z pozůstalosti. NOZ zachoval rozdělení potomků na zletilé a nezletilé, ale v obou případech došlo ke zkrácení výše povinného dílu. Zletilým potomků se má dostat

⁷⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 66 – 67.

⁷⁹ HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník – komentář, 1. svazek*. Praha: Linde, 2002. s. 600.

⁸⁰ SCHELLE, Karel a kol. *Základy soukromého práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. s. 55.

⁸¹ ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 7.

⁸² BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 96.

⁸³ MEDUNOVÁ, Renata. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 5, s. 171.

⁸⁴ FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 389.

⁸⁵ ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 7.

alespoň čtvrtina zákonného dědického podílu. Nezletilý má nárok alespoň na tři čtvrtiny zákonného dědického podílu, což je sice na jedné straně nárok nižší, než dle současné úpravy, ale nadále vyšší, než dle úpravy obsažené v ABGB. NOZ totiž vychází z předpokladu, že zůstaviteli vždy musí zůstat alespoň čtvrtina pozůstalosti k volné dispozici, což lze označit za přínosné, nicméně i tak je zůstavitel stále nepřiměřeně omezován ve své testovací volnosti.⁸⁶ Povinný díl pak může být zůstaven ve formě dědického podílu nebo ve formě odkazu, který opětovně zavádí NOZ jako nárok odkazovníka vůči dědici na vydání určité věci z pozůstalosti. To, co bylo nepominutelným dědicům takto zachováno, však nesmí být zatíženo žádnými podmínkami, příkazy ani jinými omezeními.⁸⁷

Podíl, který se má dostat potomkům podle ustanovení § 479 OZ není odvozen od rozsahu majetku, o kterém zůstavitel pořídil závěti, nýbrž se určuje z veškerého zůstavitelem zanechaného majetku. Tak podle rozsudku Nejvyššího soudu: *Dědictvím (dědickým podílem) ze zákona je podíl vypočtený z celého dědictví, a nikoli jen z té části dědictví, která se v konkrétním případě dědí ze závěti, tedy z té části dědictví, o které zůstavitel pořídil závěti.*⁸⁸ Neopomenutelný podíl je tedy určen z dědictví jako celku.

Při určování výše dědických podílů jednotlivých dědiců je rozhodný stav, jaký byl v době zůstavitelovy smrti. Není tedy rozhodné, zda by závěť zkracovala neopomenutelné dědice na jejich dědickém podílu v době sepsání závěti.⁸⁹ Ke stejnému závěru se přiklání i Nejvyšší soud, dle něž lze *dědickými podíly neopomenutelných dědiců rozumět jen podíly, jak se mohly jevit zůstaviteli v době jeho úmrtí. Dědickým podílem zaručeným neopomenutelnému dědici není dědický podíl, který by mu podle zákona připadl v případě, že spoludědic ze zákona dědictví odmítne.*⁹⁰ Tento judikát se navíc výslovně zabývá tím, k jakým skutečnostem se přihlíží při určení výše, tedy výpočtu dědického podílu. Výpočet dědického podílu vychází z hypotetické představy o tom, kdo by přicházel po zůstaviteli v úvahu jako dědic ze zákona, pokud by byl o svém majetku nepořídil závěť.⁹¹ Podstatné je pouze to, kolik zůstavitel ke dni úmrtí po sobě zanechal osob, které odpovídají rozsahu definice zákonných dědiců I. dědické skupiny,⁹² bez ohledu na konkrétní okolnosti jejich subjektivního dědického

⁸⁶ Tamtéž, s. 139.

⁸⁷ § 1644 odst. 1 NOZ.

⁸⁸ Rozsudek NS, sp. zn. 4 Cz 43/88.

⁸⁹ FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 389.

⁹⁰ Rozhodnutí NS, sp. zn. Cz 128/1954.

⁹¹ BARTOŠ, Jiří. Krátce k výpočtu povinného dílu neopomenutelných dědiců a k pojmu dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 3, s. 23.

⁹² § 473 OZ: *V první skupině dědí zůstavitelovy děti a manžel nebo partner, každý z nich stejným dílem.*

práva.⁹³ Přihlíží se k těm, co by ze zákona nabyli dědictví, co dědictví odmítli, co nebyli způsobilí dědit dle § 469 OZ, k těm, co byli platně vyděděni, nebo i k těm, kterým se v důsledku započtení s ohledem na výši daru nic nedostane dle § 484 OZ.⁹⁴ Při určení výše dědického podílu neopomenutelného dědice se tedy vychází z počtu dědiců, kteří tvořili v době smrti zůstavitele první dědickou skupinu a kterým by dědictví připadlo, kdyby zůstavitel nepořídil závět'.⁹⁵

Co se týče konstrukce povinného podílu neopomenutelného dědice, lze říci, že se jedná o nedostatek současné právní úpravy nevyskytující se snad v žádné cizí právní úpravě. Povinný podíl je totiž pojat jako podíl na dědictví ve smyslu ideálního podílu na dědictví jako celku.⁹⁶ Neopomenutelní dědicové se tedy podílejí v rozsahu svých povinných podílů na všech položkách zanechaného majetku a vstupují tak do spoluvlastnických vztahů se závětními dědici nebo se s nimi stávají spoluoprávněnými z jiných zůstavitelem zanechaných majetkových práv.⁹⁷ Myslím si, že participace neopomenutelných dědiců na všech věcech, právech či jiných majetkových hodnotách v rozsahu jejich neopomenutelných podílů, tedy vznik ideálního podílu na každé majetkové hodnotě patřící do dědictví, se jeví jako nejspravedlivější. Na druhou stranu ale v praxi příliš neobstojí a může způsobit řadu problémů. Tyto problémy spočívají zejména ve vzniku podílového spoluvlastnictví ke každé jednotlivé věci či jiné majetkové hodnotě a velice snadno mohou vést k budoucím potenciálním sporům mezi dědici, což je v rozporu s nesporným charakterem dědického řízení. Tato konstrukce, podle níž zákon nepominutelného dědice vnutí závětním dědicům za spoluvlastníka, tak není vyhovující, neboť vzniklé spoluvlastnictví je spojené od počátku s vnitřními konflikty a nestabilitou,⁹⁸ k nimž dochází právě proto, že takové majetkové společenství vzniklo nedobrovolně.

V NOZ je po vzoru ABGB konstrukce povinného dílu odlišná a mnohem lépe vyhovující potřebám dědiců. Je chápán jako obligačněprávní nárok neopomenutelného dědice na výplatu povinného dílu v penězích od závětních dědiců, tedy jako pohledávka potomka proti závětním dědicům.⁹⁹ Konstrukce povinného dílu bude tedy nově spočívat v podobě pouhého práva nepominutelného dědice na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho

⁹³ ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 7.

⁹⁴ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. s. 83.

⁹⁵ Usnesení NS, sp. zn. 21 Cdo 3977/2010.

⁹⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 65.

⁹⁷ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. s. 12.

⁹⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/1964 Sb.

⁹⁹ ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 8.

povinného dílu, nikoli tedy na podíl na veškerém zanechaném majetku.¹⁰⁰ Negativem na této nové úpravě se může stát skutečnost, že tuto částku musí vypořádat dědic, který se však může dostat do svízelné situace, pokud zdědí např. nemovitost zůstavitele, ale nedisponuje dostatečnými finančními prostředky na vyplacení nepominutelného dědice. Pak mu nezbude, než zděděnou nemovitost prodat, aby mohl výplatu poskytnout, přičemž takový závěr jistě není v souladu s poslední vůlí zůstavitele. Práva nepominutelných dědiců jsou nejčastějším důvodem, proč po poučení o nich občané od závěti upouští a převádí majetek raději za života.¹⁰¹

3.2 Opomenutí neopomenutelného dědice a jeho důsledky

Ustanovení § 479 OZ praví, že pokud závěť nerespektuje ustanovení o neopomenutelných dědicích, je v této části neplatná, nedošlo-li k vydědění potomků. Z toho lze vyvodit, že opomene-li zůstavitel v závěti své neopomenutelné potomky, je závěť v této části, v níž potomky opomíjí, neplatná. Velikost povinného dílu každého potomka je nutné znát právě proto, aby bylo možné určit, zda závěť je, nebo není platná, takže je vždy nutné porovnávat stav s platnou závětí se stavem bez platné závěti.¹⁰²

Závěť opomíjící neopomenutelné dědice je neplatná částečně či úplně, ale hlavně relativně. Zásadním pro posuzování neplatnosti závěti se ukázalo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR z roku 1967,¹⁰³ kterým konstatoval, že *neplatnost závěti ve smyslu ustanovení § 479 je neplatnost relativní*. Dříve si právní teorie nebyla jistá, jak zmíněnou neplatnost závěti chápat, ale od tohoto rozhodnutí je již obecně přijímáno, že se jedná o neplatnost relativní. Od novely z roku 1983 již OZ v ustanovení § 40a uvádí důvody relativní neplatnosti závěti a jedním z nich je právě opomenutí neopomenutelného dědice.¹⁰⁴ U těchto taxativně stanovených důvodů relativní neplatnosti právního úkonu se právní úkon považuje za platný, dokud se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, neplatnosti právního úkonu nedovolá. Právě v této konstrukci spočívá smysl institutu relativní neplatnosti. Neplatnost závěti tak nenastává automaticky ze zákona, nýbrž za podmínky, že se neopomenutelný dědic relativní neplatnosti dovolá.¹⁰⁵ Musí tedy vznést při projednávání dědictví před soudem námitku relativní

¹⁰⁰ WAWERKA, Karel. Jaké dědické právo? *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 40.

¹⁰¹ ŠEŠINA, Martin. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 47.

¹⁰² BARTOŠ, Jiří. Krátce k výpočtu povinného dílu nepominutelných dědiců a k pojmu dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 3, s. 23.

¹⁰³ Rozsudek NS, sp. zn. Cz 52/66.

¹⁰⁴ FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 390.

¹⁰⁵ KITTEL, David. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 15.

neplatnosti. Pokud tak potomek neučiní, je závěť ohledně majetku, na který pamatuje, jediným dědickým titulem, a jí povolane osoby jedinými dědici. Teprve po dovolání se neplatnosti závěti je závěť v části, která odporuje právu tzv. neopomenutelných dědiců, neplatná. Až tehdy je potomek povolán k dědění, ale jen v rozsahu omezeném nároky ostatních dědiců.¹⁰⁶

Neopomenutelný dědic, který je v závěti opomenut, není dědic. Dědicem se stane až se dovolá neplatnosti závěti podle § 40a OZ, a to dědicem zákonným v širším smyslu.¹⁰⁷ Dědicem v širším smyslu je ten, komu svědčí určitý dědický titul a který má právo dědictví odmítnout dle § 463 OZ.¹⁰⁸ Judikatura považuje dovolání se relativní neplatnosti závěti za počínání, kterým dá dědic najevo, že dědictví odmítnout nechce dle § 465 OZ.¹⁰⁹ Dědic po dovolání se relativní neplatnosti závěti dědictví odmítnout již ani nemůže, neboť dle § 467 OZ je prohlášení o neodmítnutí dědictví neodvolatelné. Dědic v širším smyslu se tudíž považuje i za dědice v užším slova smyslu, protože dědictví odmítnout nemůže. Pokud dědic nakonec skutečně z dědictví něco nabude, stane se dědicem ve smyslu nejužším, tj. právním nástupcem zůstavitele.¹¹⁰

Jak bylo řečeno, pokud se potomek dovolá relativní neplatnosti závěti, stává se zákonným dědicem, a půjde na jeho straně o dědění ze zákona, nikoli jen o pouhý nárok proti dědicům ze závěti na vyplacení povinného dílu. Neopomenutelný dědic pak bude dědit vedle dědiců závětních (při částečné neplatnosti závěti), nebo bude dědit jako výlučný dědic (při úplné neplatnosti závěti). Dle judikatury *má neopomenutelný dědic v případě, že mu bylo zůstavitelem zanecháno méně, než kolik činí jeho zákonem stanovený neopomenutelný podíl, postavení dědice ze závěti, ohledně toho, co mu bylo závětí zanecháno, a dědice ze zákona, pokud jde o chybějící zbytek do jeho zákonného podílu.*¹¹¹

Zákon nenutí neopomenutelné dědice, aby se dovolali relativní neplatnosti závěti a tak se domohli svého nároku, pokud o dědění po zůstaviteli nemají zájem. Je tedy zcela v dispozici potomka, zda se neplatnosti závěti skutečně dovolá či nikoli. Pokud však jde o nezletilého potomka, podléhá prohlášení o neuplatnění relativní neplatnosti závěti, učiněné jeho zákonným zástupcem, schválení soudem.¹¹²

¹⁰⁶ Usnesení Krajského soudu v Brně, sp. zn. 18 Co 171/97.

¹⁰⁷ KITTEL, David. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 15.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 14.

¹⁰⁹ Usnesení Krajského soudu v Brně, sp. zn. 18 Co 324/95.

¹¹⁰ KITTEL, David. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 15.

¹¹¹ Rozhodnutí NS, sp. zn. Cz 490/57.

¹¹² Stanovisko NS, sp. zn. Cpjf 90/89.

NOZ pojímá důsledek částečného nebo úplného opominutí nepominutelného dědice v závěti zcela odlišně. Nerespektování práva na povinný díl nadále nebude způsobovat relativní neplatnost závěti. Závěť, která pomine nepominutelného dědice, nebude v příslušné části neplatná, a pozůstalost tedy připadne závětním dědicům tak, jak zůstavitel určil. Nepominutelnému dědici však vznikne právo na vyplacení hodnoty povinného dílu v penězích vůči závětním dědicům a odkazovníkům. Dědicové a odkazovníci se pak budou moci rozhodnout, zda dědictví přijmou i s tímto závazkem, tedy zda poměrně přispějí k vyrovnání nároku nepominutelného dědice, či zda dědictví odmítnou.¹¹³ V tomto spočívá tradiční konstrukce práva na povinný díl, jak již bylo řečeno v předchozí kapitole. Nepominutelný dědic tak vlastně není dědicem, byl-li v pořízení pro případ smrti zkrácen či zcela opominut, ale věřitelem těch, kdo byli zůstavitelem za dědice a odkazovníky povoláni.

3.3 Účastenství neopomenutelného dědice na řízení o dědictví

Neplatnosti závěti se může neopomenutelný dědic dovolat především v rámci řízení o dědictví. Opomíjí-li však zůstavitelova závěť jeho potomky, vykazuje řízení o dědictví několik odlišností.

Od chvíle, kdy se soud dozví, že zůstavitel zanechal potomky, musí s nimi jednat jako s účastníky řízení, i když jim prozatím žádný závětní ani zákonný titul nespovídá. Lze o nich totiž mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici,¹¹⁴ tedy potenciálními dědici zůstavitele z titulu svého práva na povinný díl. Jsou tak u nich splněny předpoklady být účastníky řízení o dědictví, jak to odpovídá ustanovení § 175b a § 94 odst. 2 OSŘ.¹¹⁵

Na počátku dědického řízení soudní komisař vyrozumí dle § 175i OSŘ ty, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou dědici, o jejich dědickém právu. V případě neopomenutelných dědiců tak učiní specificky. Zejména každého z nich vyrozumí o tom, že zůstavitel pořídil o svém majetku závěť, která odporuje právu potomka na povinný díl, a že v takto odporující části je závěť neplatná, avšak pouze za předpokladu, když se neplatnosti závěti dovolá. Dále každého z potomků vyzve, aby se v soudem určené lhůtě buď dovolal relativní neplatnosti závěti, nebo se vyjádřil v tom smyslu, že závěť uznává za platnou a poučí jej o způsobu, náležitostech i účincích dovolání se relativní neplatnosti závěti i o tom, že nevyjádří-li se

¹¹³ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012. s. 669.

¹¹⁴ KITTEL, David. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 16.

¹¹⁵ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád: § 175b – účastníky řízení jsou ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici. § 94 odst. 2 – účastníky řízení jsou také navrhovatel a ti, které zákon za účastníky označuje.

v určené lhůtě, především nedovolá li se účinně relativní neplatnosti závěti, přestane soud s takovým potomkem jednat jako s účastníkem řízení, neboť nebude již mít důvodně za to, že je zůstavitelovým dědicem.

Lhůta k dovolání se relativní neplatnosti závěti není zákonem stanovená, nýbrž jde o lhůtu soudcovskou podle § 55 OSŘ. Potomek se může dovolat neplatnosti závěti i po marném uplynutí této lhůty. Právo dovolat se relativní neplatnosti závěti totiž podléhá promlčení v obecné tříleté promlčecí době, která počíná běžet ode dne úmrtí zůstavitele, neboť tímto dnem mohlo být právo namítnout relativní neplatnost závěti vykonáno poprvé.¹¹⁶

Neopomenutelný dědic může namísto dovolání se relativní neplatnosti závěti výslovně uznat závěť za platnou. Avšak *uznání závěti za pravou a platnou není neodvolatelným právním úkonem. Dokud nebylo pravomocně rozhodnuto o osobě dědice (ať již mezitímním samostatným rozhodnutím nebo v usnesení o dědictví), může ten, kdo by při neplatnosti závěti přicházel v úvahu jako dědic, změnit své původní stanovisko (uznání závěti) a pravost a platnost závěti zpochybnit. Jestliže to učiní před právní mocí rozhodnutí o osobě dědice, je nutno s ním od tohoto okamžiku znovu jednat jako s účastníkem dědického řízení.*¹¹⁷ Neopomenutelný dědic může výslovně uznat závěť za platnou a tím přestane být účastníkem řízení, protože mu neschází jiný dědický titul. Na rozdíl od odmítnutí dědictví¹¹⁸ ale není uznání závěti za platnou neodvolatelné. Své stanovisko může potomek až do doby, než bude pravomocně rozhodnuto o osobách dědiců změnit. Změní li jej tím, že se relativní neplatnosti závěti dovolá, znovu se stane účastníkem řízení o dědictví.¹¹⁹

Z důvodu, že dovolání se relativní neplatnosti závěti je dispozitivním oprávněním potomka, vyplývá, že dovolat se relativní neplatnosti závěti není jeho povinností. Avšak platí, že *jestliže se potomci zůstavitele nedovolají neplatnosti závěti, kterou bylo pořízeno o veškerém majetku a kterou byli jako dědici opomenuti, je jediným dědicem dědic ze závěti. Nemůže dojít ani k vypořádání dědictví dohodou mezi závětním dědicem a potomky zůstavitele.*¹²⁰ Je tedy hloupostí, aby potomek uzavíral se závětním dědicem dohodu o vypořádávání dědictví, podle níž veškerý majetek nabývá závětní dědic. A to zejména z toho důvodu, že nedovolá li se relativní neplatnosti závěti, není účastníkem řízení.

Procesní úpravu dědického řízení se do budoucna zamýšlí zakotvit v novém právním předpise pojednávajícím o nesporných řízeních. Jde o návrh zákona o zvláštních řízeních

¹¹⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 69.

¹¹⁷ Usnesení Městského soudu v Praze, sp. zn. 24 Co 160/96.

¹¹⁸ § 467 OZ: *Prohlášení o odmítnutí dědictví nelze odvolat.*

¹¹⁹ KITTEL, David. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 16.

¹²⁰ Usnesení Krajského soudu v Brně, sp. zn. 18 Co 14/97.

soudních, který v současné době prošel prvním čtením v Poslanecké sněmovně. Dědické řízení se navrhuje terminologicky přeformulovat na řízení o pozůstalosti. Návrh zákona výslovně uvádí, že nepominutelný dědic je účastníkem řízení, jde-li v něm o soupis pozůstalosti, určení obvyklé ceny pozůstalosti a o vypořádání jeho povinného dílu. Přijetí tohoto zákona je nezbytné, neboť se jím procesní úprava dostává do souladu s úpravou hmotněprávní, obsaženou v NOZ.

4. Dílčí aspekty institutu vydědění

4.1 Částečné vydědění

Právní praxe podporovaná judikaturou, i když to z výslovného znění zákona nevyplývá, zastává názor, že potomek může být vyděděn částečně, tj. nikoli ohledně celého jeho dědického podílu, ale jen v určitém rozsahu jeho dědického podílu. Dochází tak ke zkrácení výše jeho povinného podílu, např. na polovinu, takže o druhou polovinu jeho povinného podílu by se zvětšil majetek nabývaný dědici ze závěti.¹²¹ Možnost částečného vydědění se vyvozuje z logického argumentu a maiori ad minus, tedy od většího k menšímu. Lze-li tedy vydědit potomka zcela, pak jej lze logicky vydědit i jen zčásti. Tento závěr, ačkoli jej zákon výslovně nezmiňuje, je třeba považovat za velmi opodstatněný, jelikož odráží skutečnou vůli zůstavitele. Částečné vydědění se uplatňovalo i v bývalém Československu: *vyděděním lze odejmout dědické právo zcela nebo zčásti.*¹²² Novější judikatura se jím zabývá také, když stanoví, že *právní úprava institutu vydědění v občanském zákoníku (platném v době pořízení listiny o vydědění) plně respektuje oprávnění zůstavitele rozhodnout jak o samotném vydědění, tak i o jeho rozsahu. Zákon tedy umožňuje, aby potomek byl vyděděn zcela nebo zčásti, aneb vyděděním může zůstavitel vyloučit potomka z dědického práva i ohledně části majetku.*¹²³ Vydědění je považováno za sankci vůči neopomenutelným dědicům, přičemž uplatnění této sankce, jakož i rozsah jejího uplatnění, záleží na vůli zůstavitele.¹²⁴

NOZ připouští možnost částečného vydědění výslovně v zákonném textu.¹²⁵

¹²¹ HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník – komentář, 1. svazek*. Praha: Linde, 2002. s. 598.

¹²² BALÁK, František, KORECKÁ, Věra, VOJTEK, Petr. *Občanský zákoník – zákony s judikaturou*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 793.

¹²³ Rozsudek NS, sp. zn. 2 Cdon 176/96, R 67(97)

¹²⁴ FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: Aspi, 2006. s. 361.

¹²⁵ § 1646 odst. 1 NOZ.

4.1 Vydědění nezletilého potomka

Ačkoli v reálném životě půjde ve většině případů o vydědění neopomenutelného dědice, který je již zletilý, tedy dovršil osmnáctého roku věku života,¹²⁶ ustálená rozhodovací praxe soudů připouští i vydědění potomka nezletilého, je-li u něj naplněn některý z důvodů vydědění, a lze-li od něj, vzhledem k jeho rozumové a volní vyspělosti odpovídající jeho věku, očekávat i odpovídající jednání.¹²⁷ Tento názor byl zakotven v jednom ze soudních rozhodnutí: *Ustanovení § 469a nevyklučuje vydědění potomka, který je v době sepsání listiny o vydědění nezletilý. Při posouzení důvodnosti vydědění nezletilého potomka je třeba v konkrétním případě zkoumat nejen, zda se choval způsobem uvedeným v § 469a odst. 1, písm. a, b, d, (když při posouzení důvodnosti vydědění dle písmena c bude třeba vycházet z pravomocného rozsudku soudu), ale též uvážit, zda s ohledem na věk vyděděného, jeho rozumové schopnosti a volní vlastnosti od něho bylo možno chování vylučující vydědění požadovat. Vyděděný nezletilý potomek se nemůže domáhat dědického podílu dle § 479 věta první OZ.*¹²⁸ Možnost vydědit nezletilého potomka je vázána na jeho způsobilost k právním úkonům, neboť dle § 9 OZ mají nezletilí způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající objektivně jejich věku. Nepostačí tedy, zda nezletilý potomek svým jednáním naplnil některý ze zákonem stanovených důvodů vydědění, ale zároveň je nutné zkoumat, zda je takové jednání objektivně přiměřené jejich věku, rozumové a volní vyspělosti, tedy zda by byl schopen se daným způsobem chovat i jakýkoli jiný stejně starý a vyspělý jedinec. V podstatě je však těžko představitelné, že by nezletilec mohl naplnit důvody, pro které by bylo možné jej vydědit, přičemž čím je dítě mladší, tím nastává méně takových možností.

4.3 Účinky vydědění pro další potomky

Dle ustanovení § 469a odst. 2 OZ může zůstavitel v listině o vydědění výslovně stanovit, že se důsledky vydědění vztahují i na osoby uvedené v § 473 odst. 2 OZ, tj. na potomky vyděděného. Důležité však je, že zůstavitel ve svém projevu vůle musí vztáhnout účinky vydědění na potomky potomka výslovně. Není přitom třeba, aby i u nich byl naplněn některý z důvodů vydědění. Postačí, je-li některý z těchto důvodů naplněn u vyděděného potomka.¹²⁹ Tento názor podporuje i ustálená judikatura.¹³⁰

¹²⁶ § 8 odst. 1 OZ.

¹²⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 106.

¹²⁸ Usnesení Krajského soudu v Brně, sp. zn. 18 Co 310/98.

¹²⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1183.

Toto novelou občanského zákoníku, s účinností od 1. ledna 1992, zavedené ustanovení velmi posílilo význam vydědění. Podle původní právní úpravy, nedědil li vyděděný, dědily jeho děti, většinou nezletilé, na které nebylo možné vztáhnout důsledky vydědění. Vyděděný potomek jim potom zděděný majetek jako jejich zákonný zástupce spravoval. Nyní může pořizovatel závěti vyděděním vyloučit z nabytí dědictví nejen svého potomka, ale i celou linii (všechny generace) potomků vyděděného, přičemž postačí, aby důvod vydědění byl dán jen na straně přímo vyděděného potomka. Jde tedy o generační postih, když za „vinu“ předka postihuje újma i jeho potomky. Skutečný důvod této právní úpravy, jak již bylo naznačeno výše, spočívá v tom, že majetek potomka vyděděného, byl li by nezletilý, by měl zpravidla v dispozici vyděděný jako zákonný zástupce této osoby k právním úkonům nezpůsobilé dle § 26 OZ.¹³¹

Pokud zůstavitel důsledky vydědění výslovně na další potomky nevztáhne, poté nejbližší descendent vyděděného potomka v důsledku práva reprezentace zakotveného v § 473 odst. 2 OZ nastoupí na jeho místo a nabývají uvolněný dědický podíl rovným dílem.¹³² Na právní postavení těchto descendentů lze hledět podle analogie § 473 odst. 2 tak, jako by se vyděděný potomek smrti zůstavitele nedožil.¹³³

Osoby uvedené v § 473 odst. 2 nejsou oprávněny svým jménem vydědění zpochybňovat, neboť jejich postavení je odvozeno právě od postavení vyděděného potomka. Uzná li vyděděný potomek platnost vydědění, nemohou již jeho potomci tuto platnost zpochybnit. Neuzná li vyděděný potomek platnost vydědění, bude tato platnost posouzena v řízení před soudem,¹³⁴ jehož účastníkem bude vyděděný potomek, ale nikoli již potomci vyděděného. Potomci vyděděného by mohli vydědění zpochybnit jen na základě transmise, tj. kdyby vyděděný potomek zemřel dříve, než se k vydědění vyjádřil; právo vyjádřit se k vydědění by pak přešlo na jeho dědice.¹³⁵

Závěr, zda zůstavitel v konkrétním případě vydědil svého potomka i potomky vyděděného každého samostatně, či zda vydědil svého nejbližšího potomka a vyjádřil svou vůli, aby důsledky vydědění byly vztaheny i na potomky vyděděného, kteří by jinak nastoupili

¹³⁰ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002: *Ustanovení § 469a odst. 2 obč. zák. umožňuje zůstaviteli, aby spolu s vyloučením nejbližšího potomka z dědictví též výslovně vyjádřil vůli, že důsledky vydědění se vztahují i na potomky vyděděného, kteří by jinak nastoupili na jeho místo. Není rozhodné, zda by proti nim samým bylo možné uplatnit některý z důvodů vydědění.*

¹³¹ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. s. 90.

¹³² Viz rozhodnutí NS, sp. zn. Cpj 13/85: *při dědění ze zákona nabývají uvolněný dědický podíl děti vyděděného dědice, popřípadě ostatní dědicové.*

¹³³ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 109.

¹³⁴ A to postupem dle § 175k odst. 1 či 2 OSŘ.

¹³⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1183.

na jeho místo (§469a odst.2), představuje skutkové posouzení věci.¹³⁶ Vydědit potomky vyděděného lze tedy samostatně samostatným projevem vůle ve vztahu ke každému z nich nebo vztáhnout důsledky vydědění na potomky přímo v listině o vydědění, která vylučuje z dědického nástupnictví přímého potomka zůstavitele. Posouzení obsahu listiny o vydědění v předmětu otázky, jakou z výše naznačených možností zůstavitel využil, představuje skutkové posouzení věci, ke kterému směřuje dokazování před soudem.¹³⁷ Nejde tedy o právní posouzení, neboť v případě právního posouzení jde o činnost soudu, při níž aplikuje konkrétní právní normu na skutkový stav. Zjišťuje tedy, zda byl použit správný právní předpis a zda byl také správně vyložen.¹³⁸

NOZ v rámci této problematiky rozlišuje dvě různé situace. Následky vydědění se automaticky vztahují i na potomky vyděděného, pokud vyděděný potomek přežije zůstavitele a pokud zůstavitel v pořízení pro případ smrti neprojeví jinou vůli. NOZ tak nevyžaduje výslovné vydědění dalších potomků vyděděného. Avšak nedožije-li se vyděděný potomek zůstavitelovy smrti, pak se vydědění na jeho potomky nevztahuje a ti vstupují do práv svého předchůdce.¹³⁹

5. Listina o vydědění

Listina o vydědění je vedle závěti dalším z druhů pořízení zůstavitele pro případ smrti. Jde o projev vůle zůstavitele učiněný ve formě listiny o vydědění, v níž zůstavitel ze zákonných důvodů zbavuje svého potomka práva na dědictví. Listinu o vydědění lze považovat dle názoru některých za tzv. negativní závěť,¹⁴⁰ s čímž nelze souhlasit vždy, neboť, jak již bylo uvedeno výše, vyděděním lze z dědického nástupnictví vyloučit pouze neopomenutelné dědice a ne jiné zákonné či závětní dědice.

Listina o vydědění je pořizovatelem osobně učiněná, jednostranný právní úkon. Listinu nelze sepsat v zastoupení, neboť vydědění je vždy projevem osobní povahy pořizovatele.¹⁴¹

Zůstavitel může vydědit svého potomka sepsáním samostatné listiny o vydědění. V praxi se však častěji vydědění neopomenutelného dědice vyskytuje jako obsahová součást

¹³⁶ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.

¹³⁷ TOMEK, Martin. Vzor s komentářem – vydědění. *Právní rádce*, 2008, roč. 16, č. 3, s. 68.

¹³⁸ FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: Aspi, 2006. s. 359.

¹³⁹ § 1646 odst. 3 NOZ.

¹⁴⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan. *Občanské právo hmotné 3*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. s.275.

¹⁴¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s.1236.

závěti, kterou pořizovatel někoho povolá za dědice a současně některého ze svých neopomenutelných dědiců, popřípadě všechny, vydědí.¹⁴² Závěť pak jako základní pořízení pro případ smrti může plnit dvojí funkci, a to vydědit potomka a zároveň povolat do jím uprázdněného dědického podílu jiného dědice, tedy ustanovit dědice podle § 477 OZ.¹⁴³ Tento závěr podporuje i rozhodovací praxe soudů, dle níž *v jedné listině může být obsažen právní úkon obsahující závěť i vydědění, přičemž není rozhodující, zda a jak je tato listina nazvána.*¹⁴⁴ Uplatní se zde tedy i klasické pravidlo pro výklad právních úkonů, dle něž se právní úkon posuzuje dle obsahu a nikoli dle názvu či označení.

Charakteristickou zvláštností listiny o vydědění jako právního úkonu je to, že zůstavitel činí tento právní úkon za života, ale účinky nastávají až jeho smrtí. Platnost listiny je tak potřeba posuzovat podle doby, kdy byla pořízena. Podmínkou platnosti je splnění jak obecných, tak zvláštních náležitostí listiny o vydědění stanovených zákonem. Níže pojednám zvláštních formálních a obsahových náležitostech listiny o vydědění.

5.1 Formální náležitosti listiny o vydědění

Pořízení pro případ smrti v podobě listiny o vydědění je formálním právním úkonem, jehož platnost zákon striktně podmiňuje naplněním některé ze stanovených forem. V ustanovení § 469a odst. 3 OZ se vyžaduje dodržení formy, jakou zákon předepisuje pro platnost závěti.¹⁴⁵ Aplikovatelnost ustanovení vztahujících se k závěti na pořízení listiny o vydědění vychází z obdobné povahy těchto právních institutů, neboť oba projevy vůle jsou pořízením pro případ smrti, jimiž zůstavitel upravuje podmínky dědického nástupnictví. Navíc, lze-li ustanovení o vydědění potomka zahrnout přímo do závěti, je logické, aby pro formální náležitosti obou projevů vůle platily stejné, respektive slovy zákona obdobné, podmínky. Shodně i NOZ stanoví, že prohlášení o vydědění lze učinit, změnit či zrušit stejným způsobem, jakým se pořizuje či ruší závěť. Přejímá tedy myšlenku současného občanského zákoníku s tím rozdílem, že výslovně nepojednává o listině o vydědění, kterou spíše nahrazuje pojmem *prohlášení o vydědění*.¹⁴⁶

K platnosti listiny o vydědění učiněné v jakékoli formě se vyžaduje, aby v ní byl uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána. Opět vycházím z analogické aplikace

¹⁴² SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s.102.

¹⁴³ § 477 OZ: *V závěti zůstavitel ustanoví dědice, popřípadě určí jejich podíly nebo věci a práva, které jim mají připadnout.*

¹⁴⁴ Usnesení Krajského soudu v Brně, sp. zn. 18 Co 135/86.

¹⁴⁵ § 469a odst.2 OZ: *O náležitostech listiny o vydědění platí obdobně ustanovení § 476.*

¹⁴⁶ § 1649 odst. 1 NOZ.

ustanovení § 476 OZ vztahujícího se k závěti.¹⁴⁷ Toto ustanovení je kogentní, podpořené i judikaturou.¹⁴⁸ V listině musí být vždy uveden den, měsíc a rok, ať už slovy či číslicemi, neboť identifikace data jiným údajem, ačkoli by z něj den, měsíc i rok byly seznatelné,¹⁴⁹ by působilo neplatnost listiny. S tímto rigidním pravidlem nesouhlasí ve své publikaci Judr. Bednář, který zastává volnější výklad, neboť označení listiny úplným datem znemožňuje vyložit vůli zůstavitele a činí listinu pro případ jiného označení vždy neplatnou. Den, měsíc a rok se vztahuje k datu podpisu listiny, nikoli k datu sepsání listiny. Data sepsání a podpisu listiny nemusí být totožná, proto je nutné je odlišovat, přičemž rozhodující je okamžik podpisu závěti, kterým pořizovatel potvrzuje správnost obsahu listiny.¹⁵⁰ Tyto zpřísněné formální požadavky jsou důsledkem toho, že se listina o vydědění uplatní až v době, kdy již pořizovatel nebude naživu a nebude možné zjistit, zda dané majetkové důsledky skutečně zamýšlel. V NOZ již toto přísné ustanovení nenalezneme, neboť k této problematice zastává liberální postoj tím, že stanoví povinnost vykládat závěť tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele. Závěť se však stane neplatnou, pořídí-li zůstavitel více závětí, které si navzájem odporují a není zřejmé, který den, měsíc a rok byla závěť pořizena.¹⁵¹ Pro zachování právní jistoty však lze doporučit, aby plné datum v pořizení pro případ smrti bylo uváděno i nadále, přestože to NOZ výslovně neukládá.

5.2 Obsahové náležitosti listiny o vydědění

Platnost právního úkonu ve formě listiny o vydědění, popřípadě závěti obsahující ustanovení o vydědění potomka, je podmíněna i naplněním určitých obsahových náležitostí. Vydědění je vždy právním úkonem výslovným, proto se za nejvýznamnější obsahovou náležitost listiny o vydědění považuje výslovné uvedení některého z taxativně stanovených důvodů vydědění.¹⁵² *Je-li listina o vydědění sepsána formou notářského zápisu, vzniká notáři povinnost poskytnout občanovi poučení o důvodech vydědění a o všech právních důsledcích, které z něj plynou.* Jde o závěr podpořený judikaturou Nejvyššího soudu,¹⁵³ kdy je pořizovatel listiny notářem odborně seznámen s konkrétními obsahovými náležitostmi listiny o vydědění tak, aby se v budoucnu eliminovaly spory ohledně jejího obsahu. Neuvedení důvodu vydědění je stíženo sankcí absolutní neplatnosti právního úkonu, neboť vydědění je

¹⁴⁷ *V každé závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, jinak je neplatná.*

¹⁴⁸ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004.

¹⁴⁹ Např. tuto listinu jsem sepsal v den svých šedesátých narozenin.

¹⁵⁰ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487.* Praha: Linde, 2008. s.1238.

¹⁵¹ § 1494 NOZ.

¹⁵² Ustanovení § 469a odst.3 OZ: *...,v listině však musí být uveden důvod vydědění.*

¹⁵³ Rozsudek NS, sp. zn. Cpj 13/85.

obligatorně kauzální právní úkon, který vždy vyžaduje uvedení důvodu vydědění, který musí korespondovat s některým (či s více) z důvodů, které zákon taxativně uvádí.¹⁵⁴ Tomuto požadavku lze sice dostát i pouhou citací příslušného ustanovení zákona,¹⁵⁵ ale s ohledem na předejití pozdějšímu sporu o platnost vydědění lze doporučit, aby pořizovatel v listině uvedl i podrobnější popis jednání, o němž má za to, že splňuje některý ze zákonných důvodů pro vydědění.¹⁵⁶ Důvod má být dle důvodové zprávy konkretizován vymezením skutkových okolností, včetně místních a časových údajů s uvedením případných svědků či jiných důkazních prostředků tak, aby nedocházelo ke sporům s potřebou nákladného a rozsáhlého dokazování.¹⁵⁷

I NOZ hovoří o *zákoných* důvodech vydědění, neboť je vyloučeno doplňovat důvody vydědění extenzivním výkladem nebo analogií.¹⁵⁸ Zásadní změna v NOZ však spočívá v tom, že po vzoru ABGB není nutné, aby zůstavitel důvod vydědění výslovně uvedl v závěti či listině o vydědění. Uvedení důvodu vydědění v posledním pořízení tedy nebude podmínkou platnosti vydědění. Důvodová zpráva k tomu uvádí, že *zásadně není potřeba, aby zůstavitel zdůvodňoval své rozhodnutí o vydědění v případech, kdy je tento důvod vydědění znám jak jemu, tak i vydědovanému potomku. Účelem vydědění je zbavit nepominutelného dědice práva na povinný díl, nikoli ho denunciovat. Je tedy správné ponechat zůstaviteli na vůli, zda důvod uvede či nikoli. Lze jen doporučit, aby zůstaviteli byla poskytnuta vhodná rada a pomoc, a aby byl zůstavitel veden k tomu, uvést v pořízení pro případ smrti podle okolností příčinu, proč se rozhodl vydědit potomka, popřípadě provést jiná opatření, aby motivy jeho rozhodnutí znal zejména ten, jemuž je prohlášení o vydědění na prospěch.*¹⁵⁹ Nebude-li však důvod vydědění uveden, má vyděděný právo na povinný díl, ledaže mu bude zákonný důvod vydědění prokázán. Nastane-li tedy následně spor o vydědění, podmínkou platného vydědění je prokázání existence důvodu vydědění, a to ke dni smrti zůstavitele.¹⁶⁰ Důkazní břemeno leží na tom, vůči němuž směřuje žaloba na vyplacení povinného dílu, tedy na tom, jemuž je dle důvodové zprávy vydědění na prospěch. Tato konstrukce je opět převzata z ABGB. Zákonodárce tedy do budoucna snižuje formální požadavky a současně posiluje testamentární volnost zůstavitele.

¹⁵⁴ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo – Meritum*. 1. vydání. Praha: Aspi, 2006. s.270.

¹⁵⁵ § 469a odst.1 pís. a) - d) OZ.

¹⁵⁶ FIALA, Josef, KINDL, Milan. *Občanský zákoník. Komentář - 1. díl*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. s. 814.

¹⁵⁷ TOMEK, Martin. Vzor s komentářem – vydědění. *Právní rádce*, 2008, roč. 16, č. 3, s. 69.

¹⁵⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012. s. 671.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 673 - 674.

¹⁶⁰ § 1648 NOZ.

Důvod vydědění musí dle účinné úpravy objektivně existovat již v době pořízení listiny o vydědění, jinak by pro takový úkon neměl zůstavitel v zákoně oporu a šlo by o právní úkon neplatný pro rozpor se zákonem dle § 39 OZ.¹⁶¹ Není tedy přípustné vydědit potomka podmíněně pro případ, že by se v budoucnu choval způsobem, který by odpovídal některému z důvodů vydědění, neboť projev zůstavitelovi vůle s tímto obsahem musí být v podstatě reakcí na jednání či chování potomka z doby předcházející době zřízení listiny o vydědění.¹⁶² Lze se však setkat i s názorem, že potomek může být vyděděn podmíněně, s poukazem na to, že zákon platnost podmíněného vydědění výslovně nevyklučuje, a že ze zákona přímo nevyplývá, kdy má důvod vydědění nastat.¹⁶³ Tento názor je podporován i dalším odborníkem na dědické právo, který se ztotožňuje se závěrem, že důvod vydědění musí být dán a nikoli, že důvod vydědění musí být dán již v době zřízení listiny o vydědění. Pak by bylo možné vydědění podmínit tím, že důvod uvedený v listině nastane.¹⁶⁴ Dle mého názoru je však nelogické vydědit potomka pro čin či jednání, ke kterému doposud nedošlo, nebo ke kterému by potenciálně mohlo dojít v budoucnu. Vydědění musí mít vždy odraz v chování, které se stalo v minulosti, popřípadě které trvá a pokračuje do přítomnosti. Navíc by bylo nemožné aplikovat některý ze zákonných důvodů vydědění včetně popisu skutkových okolností, neboť pořizovatel listiny by mohl pouze spekulovat o tom, který důvod by mohl být potenciálním budoucím chováním naplněn. Nedoporučovala bych tedy vázat vydědění na splnění jakékoli podmínky, na což analogicky usuzuji ze závěru, že ani k závěti nelze vázat podmínky.¹⁶⁵ NOZ se i zde odchyluje a připouští možnost podmíněného vydědění. Nadále tedy nebude vyžadováno, aby se vyděděná osoba skutku, který zakládá možnost jejího vydědění, dopustila do doby sepsání listiny. Obdobně nebude mít na platnost vydědění vliv ani to, že se takového skutku do okamžiku sepsání listiny o vydědění již sice dopustila, ale ne v předpokládané míře,¹⁶⁶ kdy např. syn vede nezřízený život, avšak doposud nenaplnuje znak trvalosti. Postačí, bude-li skutková podstata důvodu vydědění naplněna do okamžiku smrti zůstavitele. Blíže o jednotlivých důvodech vydědění bude pojednáno v příslušné kapitole.

Další podstatnou obsahovou náležitostí listiny o vydědění je výslovné označení toho z potomků, který má být vyděděn. Jde totiž o úkon zůstavitele, z něhož musí být patrné, že zůstavitel chce zbavit nebo omezit konkrétního potomka v jeho dědickém nároku.¹⁶⁷

¹⁶¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s.1183.

¹⁶² MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. s. 87.

¹⁶³ KNAPP, Viktor. *Učebnice československého občanského práva*. Svazek II. Praha: Orbis, 1965. s. 329.

¹⁶⁴ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 102.

¹⁶⁵ § 478 OZ: *Jakékoli podmínky připojené k závěti nemají právní následky*.

¹⁶⁶ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 139.

¹⁶⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 107.

5.3 Zrušení listiny o vydědění

Vydědění je kdykoli odvolatelným projevem vůle zůstavitele. Tato jeho charakteristická vlastnost vyplývá z osobní povahy tohoto institutu, kdy možnosti dobrovolně vydědit svého potomka odpovídá právo vydědění z vlastní vůle odvolat. Zůstavitel nemůže být omezen v možnosti svůj projev vůle kdykoli zrušit, odvolat, změnit, či nahradit jiným projevem vůle.¹⁶⁸

Pro zrušení listiny o vydědění platí stejná pravidla jako pro zrušení závěti.¹⁶⁹ Vzhledem k přísným požadavkům zákona na formu listiny o vydědění je také zrušení této listiny vázáno na stanovenou formu.¹⁷⁰ Dle analogického použití ustanovení § 480 OZ o zrušení závěti, lze listinu o vydědění zrušit třemi způsoby, a to platnou listinou pozdější, nemohou-li vedle sebe obstát, odvoláním listiny či zničením listiny zůstavitelem. Ve všech těchto případech dojde ke zrušení listiny již tímto úkonem, tzn. okamžikem zřízení platné pozdější listiny, okamžikem odvolání či zničení listiny.¹⁷¹ Nad rámec úpravy obsažené v § 480 OZ dojde ke zrušení vydědění i tak, že zůstavitel pořídí novou závěť, ve které dosud vyděděného potomka povolá za dědice.¹⁷² Dle ustálené judikatury platí zásada, že *byla-li závěť zrušena závětí pozdější (§480odst.1), neobnoví se její účinnost tím, že pozdější závěť byla pak odvolána (§480odst.1) anebo byla zničena listina, na níž byla závěť napsána (§480odst.2).*¹⁷³ Tudíž v případě, kdy zůstavitel zničí nebo odvolá listinu o vydědění, která obsahovala odvolání dřívější listiny, neobnovuje se tím listina dřívější. Dřívější listina byla totiž jednou provždy zrušena odvoláním a její obnovení je vyloučeno. Tento stav lze napravit pořízením nové obsahově totožné listiny o vydědění.¹⁷⁴ NOZ však toto tzv. obživnutí závěti připouští.¹⁷⁵

¹⁶⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1237.

¹⁶⁹ § 469a odst. 3 OZ: *O zrušení listiny o vydědění platí obdobně ustanovení § 480*.

¹⁷⁰ Nepostačuje proto pouhý faktický projev vyjadřující prominutí jako je tomu u dědické nezpůsobilosti dle § 469 OZ.

¹⁷¹ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1297.

¹⁷² HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník – komentář, 1. svazek*. Praha: Linde, 2002. s. 599.

¹⁷³ Usnesení Městského soudu v Praze, sp. zn. 11 Co 127/80.

¹⁷⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1300.

¹⁷⁵ § 1580 NOZ.

6. Legální důvody vydědění ve světle judikatury

Předpokladem toho, aby vydědění nastalo, je, aby se obsahovou náležitostí listiny o vydědění stalo výslovné uvedení důvodu, pro který má k vydědění dojít. Rozumí se jím důvod, který občanský zákoník jako důvod vydědění připouští.¹⁷⁶ Zákon umožňuje vydědit potomka na základě některého ze čtyř důvodů uvedených v ustanovení § 469a pod písmeny a) až d). Výčet těchto důvodů je taxativní, tedy konečný a nesmí být rozšiřován. Taxativnost výčtu důvodů vydědění je podporována i řadou soudních rozhodnutí. *K platnému vydědění může dojít jen za splnění některého z důvodů vydědění, výslovně v zákoně předvídaného.*¹⁷⁷ *Vydědění z jiných důvodů, než z těch uvedených v §469a je neplatné.*¹⁷⁸ *Vydědění ve smyslu ustanovení § 469a občanského zákoníku je projevem zůstavitelovy vůle, kterým odnímá dědici dědické právo, jež by mu jinak podle zákona náleželo. Nezbytnou obsahovou náležitostí tohoto projevu zůstavitelovy vůle je výslovné uvedení důvodu vydědění. Výčet důvodů způsobilých k vydědění je ustanovením § 469a vymezen taxativně.*¹⁷⁹ NOZ také zakotvuje čtyři základní důvody vydědění, které jsou obdobné jako za současného stavu právní úpravy, s dílčími formulačními změnami. Navíc zákon výčet rozšiřuje o další dva nové důvody, mající svůj normativní základ v ABGB.

Je-li chováním potomka naplněn důvod vydědění, k odnětí dědického práva dojít nemusí, neboť sepsání listiny o vydědění je právem zůstavitele, nikoli jeho povinností. Záleží tak na vůli zůstavitele, zda se rozhodne potomka vydědit či ponechat jeho chování bez následku. Zákon to formuluje ustanovením, že zůstavitel *může* potomka vydědit, je-li naplněn zákonem stanovený důvod. Zároveň vzhledem k tomu, že vydědění je právním úkonem zůstavitele, nelze dovozovat jiné důvody pro vydědění potomka než ty, které pořizovatel v listině o vydědění uvedl. Závisí totiž jen na pořizovateli, jaký důvod je pro něj tím rozhodujícím, pro který potomka vydědí. I když se potomek dopustil jednání, které je důvodem pro vydědění, musí k tomu přistoupit skutečnost, že zůstavitel v listině vydědil potomka právě pro takové jednání. Uvede-li zůstavitel v listině o vydědění důvod, který neodpovídá ani jedinému ze zákonem stanovených důvodů vydědění (např. že potomek nedokončil studia), nemohou nastat následky vydědění, i kdyby zde některý z důvodů vydědění objektivně existoval.¹⁸⁰ Naplnění některého z důvodů vydědění je otázkou skutkovou, zkoumá se tedy skutkový stav a posuzují se okolnosti konkrétního případu, tedy

¹⁷⁶ HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník – komentář, 1. svazek*. Praha: Linde, 2002. s. 595.

¹⁷⁷ Usnesení NS, sp. zn. Cpj 51/84.

¹⁷⁸ Rozhodnutí NS, sp. zn. Cpj 13/85.

¹⁷⁹ Usnesení NS, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.

¹⁸⁰ HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník – komentář, 1. svazek*. Praha: Linde, 2002. s. 595.

předmětné chování. Směrodatný je vždy skutkový stav z doby zřízení projevu o vydědění nebo z doby předcházející, na rozdíl od závěti, kde je určující skutkový stav v době smrti zůstavitele.¹⁸¹ Důvodnost vydědění je přitom zkoumána z hlediska objektivního, a proto je poměřována kritériem dobrých mravů,¹⁸² které se ve společnosti ustálily. Platí to nejen pro důvod vydědění, uvedený pod písmenem a), kde je hledisko dobrých mravů v zákoně uvedeno výslovně, ale obdobně i pro ostatní důvody.¹⁸³

6.1 Neposkytnutí pomoci

Prvním důvodem pro vydědění, jak byl formulován v roce 1982, bylo takové chování potomka vůči zůstaviteli, kdy v rozporu s pravidly socialistického soužití neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech.¹⁸⁴ Jde o důvod, který byl v období od 1. 4. 1983 do 31. 12. 1991 jediným přípustným důvodem vydědění. V roce 1991 došlo k přeformulování důvodu tak, že se nadále neposkytnutí pomoci nepoměřuje s pravidly socialistického soužití, ale s dobrými mravy. Umožňuje tedy zůstaviteli, aby vydědil potomka, potřeboval li jeho pomoc v tíživé životní situaci, a potomek mu ji v rozporu s dobrými mravy neposkytl.¹⁸⁵

Analýzou zákonného textu lze dospět k závěru, že toto ustanovení v sobě obsahuje výčet tří důvodů vydědění, a to, že potomek v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, nebo mu ji za stejných okolností neposkytl ve stáří, nebo se tohoto jednání dopustil v jiných závažných případech. Okolnost, že je zůstavitel starý nebo nemocný, představuje jen demonstrativní výčet situací, kdy je potomek povinen mu pomoci. Problematické však bude vymezení třetího důvodu, což závisí na interpretaci slovního spojení *v jiných závažných případech*.¹⁸⁶ Gramatickým výkladem lze dospět k závěru, dle něž se *jinými závažnými případy* rozumí pouze jiné případy neposkytnutí potřebné pomoci vedle případů uvedených v zákoně výslovně, ačkoli pouze příkladmo. Půjde zejména o skutečnosti, které vyvolají na životní situaci zůstavitele obdobné důsledky jako nemoc nebo stáří, například případy nouze vyvolané nenadálou událostí, živelní pohromou (povodeň, požár),

¹⁸¹ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. s. 87-88.

¹⁸² II. ÚS 249/97: pojem *dobré mravy* je třeba vykládat jako *souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních. Případný rozpor s dobrými mravy musí být posuzován v daném čase a místě, s přihlédnutím ke všem okolnostem a povaze konkrétního případu, tedy z objektivního hlediska*.

¹⁸³ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 104.

¹⁸⁴ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 99.

¹⁸⁵ HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník – komentář, 1. svazek*. Praha: Linde, 2002. s. 596.

úrazem, ohrožením života, zdraví či majetku, finanční tísni, psychickým stavem po úmrtí manžela apod. Rozhodující okolností a nezbytnou podmínkou pro existenci tohoto titulu vydědění je tedy neposkytnutí pomoci, a to v některé z příkladmo uvedených situací.¹⁸⁷ Toto konstatování lze podpořit i judikaturou: *Pro platnost vydědění z důvodu uvedeného v § 469a odst. 1 písm. a) občanského zákoníku je nezbytné, aby se zůstavitel ocitl v situaci, kdy pro zdravotní či jiné potíže nastalé v důsledku onemocnění či věku, případně pro potíže způsobené jinými okolnostmi (např. přírodní katastrofou) potřebuje pomoc; kdy není schopen sám si, bez cizí pomoci, obstarat své základní životní potřeby (zdravotní, hygienické aj.).*¹⁸⁸

Formulace prvního důvodu vydědění, zvolená v zákoně, klade důraz na spojení dvou kritérií. Je to potřebná pomoc, uvažovaná z hlediska zůstavitele a rozpor s dobrými mravy jako měřítko pro hodnocení jednání potomka. Požadavek, aby důvodnost vydědění byla konfrontována s dobrými mravy, vyžaduje, aby bylo přihlédnuto ke všem okolnostem a povaze konkrétního případu a přiklání se tak k objektivnímu hledisku, což má vyloučit případnou libovůli v aplikaci tohoto důvodu ze strany zůstavitele.¹⁸⁹ Hledisko dobrých mravů je zohledněno nejenom v zákoně, ale i v judikatuře: *neposkytnutí pomoci zůstaviteli ze strany potomka musí odporovat dobrým mravům.*¹⁹⁰ Dobré mravy představují pravidla, která nejsou vyjádřena v žádné právní normě, ale jsou obsažena v morálních principech společnosti jako ustálený a obecně přijímaný názor na to, co je spravedlivé, správné a slušné.¹⁹¹ Ustanovení o dobrých mravech má význam interpretační v tom smyslu, že klade důraz na použití již zmiňovaného objektivního kritéria. Aby důvod vydědění vznikl, nebude proto stačit pouhé konstatování, že potomek zůstaviteli pomoc neposkytl, ale je potřeba zkoumat i to, zda byla pomoc skutečně objektivně potřebná.¹⁹²

Potřebnost pomoci je nutné vykládat v kontextu dalších kritérií. Vždy se přihlíží k samotnému stavu zůstavitele, tedy zda si v důsledku svého stavu svým vlastním úsilím a vlastními zdroji nemůže pomoci sám. Není li to možné, nastupuje v souladu s dobrými mravy povinnost pomoci v první řadě ze strany potomka, přihlíží se však i k tomu, zda o zůstavitele nemůže být postaráno jinak a lépe (např. jinou osobou, s níž zůstavitel sdílí společnou domácnost, či v pečovatelském zařízení apod.). Poskytnutí pomoci tak nemusí mít charakter přímé osobní účasti potomka, postačí pokud potomek zajistí poskytnutí pomoci

¹⁸⁷ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 95 – 96.

¹⁸⁸ Usnesení NS, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.

¹⁸⁹ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 104.

¹⁹⁰ Usnesení NS, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.

¹⁹¹ ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II. - §460 až 800. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1415.

¹⁹² ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 96.

prostřednictvím jiné osoby (např. zaplacením pečovatelky).¹⁹³ Další podmínky vyplývají i ze soudních rozhodnutí: *pro posouzení důvodů vydědění podle ustanovení § 469a odst. 1 písm. b) OZ je třeba rovněž zjišťovat, zda potomek zůstavitele má reálnou možnost zůstaviteli potřebnou pomoc poskytnout a zda zůstavitel potomkem nabídnutou pomoc neodmítne.*¹⁹⁴ Je třeba posoudit, zda potomek o stavu zůstavitele věděl nebo vědět mohl a zda mu tím pádem byla dána příležitost a možnost zůstaviteli potřebnou pomoc poskytnout bez ohrožení své vlastní existence, a to vzhledem k příznivějším majetkovým, zdravotním či jiným poměrům.¹⁹⁵ Tuto možnost potomek nemá například v případě vlastního špatného zdravotního stavu, či v případě péče o postižené dítě apod. Možnost poskytnout pomoc potomek dále nemá, brání li mu v ní samotný zůstavitel tím, že pomoc soustavně odmítá nebo není li potomek informován o tom, že zůstavitel pomoc potřebuje. Ve druhém případě by však tato neinformovanost mohla být důsledkem toho, že o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl, což je důvod vydědění dle písmena b).¹⁹⁶ Nebrání li potomkovi žádná okolnost v poskytnutí pomoci, je povinen zůstaviteli pomoc poskytnout od okamžiku, kdy se stala potřebnou a nečekat na krajní okamžik, kdy se pomoc stane nezbytnou či nevyhnutelnou. Je pak třeba ji poskytovat do té míry a do té doby, dokud trvá její potřebnost. Neposkytnutí potřebné pomoci pak bude mít zpravidla trvalejší charakter, nelze však vyloučit ani případy, kdy by i jednorázové neposkytnutí pomoci vzhledem k závažnosti věci bylo dostačujícím důvodem k vydědění.¹⁹⁷

NOZ zestručňuje formulaci tohoto důvodu vydědění, neboť zahrnuje do všeobecného pojmu nouze demonstrativní výčet okolností, za nichž nepominutelný dědic zůstaviteli pomoc neposkytne. Rovněž je z formulace vypuštěno výslovné hledisko rozporu s dobrými mravy, které bylo dle mého názoru nadbytečné, neboť neposkytnutí pomoci v nouzi se ocitá v rozporu s dobrými mravy vždy. Na konkrétním obsahu prvního důvodu vydědění se však nic nemění.

Neuvaženo je tento důvod vydědění formulován natolik obecně, že ponechává široký prostor pro jeho uplatnění ze strany zůstavitele. Zůstavitel pod něj může podsunout téměř jakékoli jednání potomka, o němž má za to, že naplňuje jeho znaky, typicky jde li o neposkytnutí pomoci *v jiných závažných případech*. Z této formulace jednoznačně nevyplývá, o jaké situaci se musí jednat a musí být tedy dovozovány výkladem. Na druhou stranu je

¹⁹³ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 104.

¹⁹⁴ Usnesení NS, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.

¹⁹⁵ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 96.

¹⁹⁶ HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník – komentář, 1. svazek*. Praha: Linde, 2002. s. 597.

¹⁹⁷ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 96.

přínosné, že důvodnost takového jednání je soudy posuzována objektivně, kritérium dobrých mravů tedy hodnotím pozitivně. Přesto v praxi bude obtížné prokázat existenci tohoto důvodu vydědění, neboť nastane-li spor o platnost vydědění, žijící potomek má mnohem lepší pozici a poměrně vysokou šanci tvrzení již zemřelého zůstavitele vyvrátit. Právní jistota zůstavitele ohledně toho, jak a ve prospěch koho bude naloženo s jeho majetkem, tím může být silně narušena, čímž se popírá i samotný význam institutu vydědění.

6.2 Trvalé neprojevení opravdového zájmu

Zůstavitel může potomka vydědit i z důvodu, že o zůstavitele trvale neprojeví opravdový zájem, který by jako potomek projevoval měl. Jde v současné době o nejčastěji používaný důvod vydědění. Tento důvod byl zařazen do OZ až novelou s účinností ke dni 1. ledna 1992.¹⁹⁸ Podle rozsudku Nejvyššího soudu, *z důvodu, uvedeného v ustanovení § 469a b), může zůstavitel platně vydědit svého potomka jen listinou, která byla sepsána počínaje dnem 1. 1. 1992. Důvod k tomuto vydědění přitom může spočívat také v chování potomka vůči zůstaviteli, k němuž došlo před 1. 1. 1992, trvalo-li i po tomto datu.*¹⁹⁹ Přejícné ustanovení § 873 OZ k úpravám účinným od 1.1. 1992 říká, že *při dědění se použije právo platné v den smrti zůstavitele. Byla-li však závěť pořízena před účinností tohoto zákona, posuzuje se její platnost podle dosavadních předpisů. To platí i o platnosti vydědění.*²⁰⁰ Pokud tedy potomci neprojevovali o zůstavitele opravdový zájem před účinností této novely a ve svém chování pokračovali i následně, je možné na ně tento důvod uplatnit.²⁰¹ Vždy je třeba posuzovat příslušné rozhodné období, počínající dnem 1. 1. 1992.

Při výkladu tohoto ustanovení je potřeba vyjít z požadavku, aby potomek o zůstavitele projevoval zájem. Zájmem se zde rozumí udržování osobního nebo alespoň písemného styku potomka se zůstavitelem.²⁰² Zákonodárce vychází z předpokladu, že podle tradičních norem morálky děti projevují o rodiče zájem a udržují s nimi kontakty, které jsou projevem citových vazeb přirozeně existujících v každé rodině.²⁰³ Zájem je třeba posuzovat s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu: *Otázku, zda potomek o zůstavitele trvale projevoval opravdový zájem, který by jako potomek projevoval měl, je třeba posuzovat s přihlédnutím ke všem okolnostem případu a ve spektru dobrých mravů, které se ve*

¹⁹⁸ Zákon č. 509/1991 Sb.

¹⁹⁹ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 3028/2000.

²⁰⁰ FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: Aspi, 2006. s. 356.

²⁰¹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 100.

²⁰² ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 97.

²⁰³ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 105.

*společnosti ustálily.*²⁰⁴ Skutečnost, že důvod vydědění upravený pod písmenem b) je třeba posuzovat s přihlédnutím k okolnostem případu, je zřejmá i z dikce zákona - *zájem, který by jako potomek projevoval měl.*²⁰⁵

Zájem, který má potomek projevovat o zůstavitele je vždy zájem kvalifikovaný, a to v první řadě zájem trvalý. Musíme tedy zkoumat faktor časový, neboť neprojevení zájmu ze strany potomka musí být vždy stav trvalý. K vydědění tedy nepostačuje, pokud potomek zájem o zůstavitele neprojevoval pouze přechodně. Pouhá dočasnost tohoto stavu znamená, že potomek zájem o zůstavitele projevoval, po určitou dobu jej z nějaké příčiny sice neprojevuje, ale zároveň je zde objektivní předpoklad, že po odpadnutí této překážky jej opět projevovat bude. Délka doby, od které už půjde o nezájem trvalý, se posoudí opět podle konkrétních okolností daného případu.²⁰⁶

V druhé řadě zákon klade důraz na opravdovost zájmu projevovaného potomkem svému předkovi. Zájem je opravdový, je li projeven z lásky, popř. i z určité morální povinnosti, kterou potomek pociťuje k zůstaviteli. Je li však projevený zájem pouze formální a účelově předstíraný, např. motivován pouze touhou získat dědictví po zůstaviteli, předpoklad pro vydědění dán bude. Kamenem úrazu tedy bude zjišťování úmyslu potomka, neboť jde zcela o subjektivní hlediska. Na úmysl potomka lze usuzovat jedině z vnějších projevů jeho vůle, z jeho chování.²⁰⁷ Chování potomka může spočívat jak v jednání omisivním, tak omisivním, vždy dle okolností případu. *Skutečnosti odůvodňující závěr, že potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevoval měl, mohou spočívat jak v pasivitě (nezájmu) potomka ve vztahu k zůstaviteli, tak také v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči (prarodiči atd.), tj. například způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti.*²⁰⁸

Pro naplnění tohoto důvodu vydědění však nepostačí jen „závadné“ chování ze strany potomka. Ten totiž musí mít objektivní možnost opravdový zájem o zůstavitele projevovat. Rozhodující je tedy i chování zůstavitele, neboť spočívá li příčina nezájmu potomka v zůstaviteli samém, důvod pro vydědění naplněn není. Tento závěr je opakovaně podpořen i v řadě soudních rozhodnutí: *Pro posouzení důvodů vydědění podle ustanovení §469a odst.1 pís.b) je třeba rovněž zjišťovat, zda potomek zůstavitele měl reálnou možnost o*

²⁰⁴ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002, 30 Cdo 1798/2005, 21 Cdo 48/2000.

²⁰⁵ ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II. - §460 až 800. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1415.

²⁰⁶ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 97.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 97.

²⁰⁸ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 688/2006.

*zůstavitele projevit opravdový zájem, který by jako potomek měl projevit, tj. zda zůstavitel měl sám zájem se s dítětem stýkat a udržovat s ním běžné příbuzenské vztahy.*²⁰⁹ *Jestliže potomek trvale neprojevuje o zůstavitele zájem proto, že zůstavitel neprojevoval zájem o potomka, nelze bez dalšího dovodit, že by neprojevení tohoto zájmu potomkem mohlo být důvodem k jeho vydědění.*²¹⁰ V odůvodnění tohoto rozhodnutí Nejvyšší soud uvedl, že je to často právě nezájem rodiče o dítě, který se stane příčinou nezájmu dítěte o rodiče, a proto by vydědění potomka bylo v rozporu s dobrými mravy.²¹¹ *Jedním z hledisek, které je třeba vždy zkoumat, je, zda zůstavitel měl sám zájem se s potomkem stýkat a udržovat s ním běžné příbuzenské vztahy. Vydědění přichází v úvahu jen tam, kde zůstavitel o tento blízký příbuzenský vztah stojí, kde se ho nezájem potomka osobně citově dotýká, kde mu tento stav vadí, nikoli pokud je mu tento stav lhostejný, případně kdy k němu sám podstatně přispěl.*²¹² Zájem by měl být projevován oboustranně, proto se pro naplnění tohoto důvodu vydědění zkoumá nejen postoj potomka, ale i postoj zůstavitele. Předpokladem pro projevení zájmu ze strany potomka je chování zůstavitele - rodiče, který by měl využít všechny své možnosti, jak s potomkem rodinné vztahy udržovat a nedávat mu příčiny k tomu, aby o něj zájem ztratil.²¹³

NOZ z formulace tohoto důvodu vydědění vypustil slovo *trvale*, avšak i tak dle mého názoru zůstává trvalost pojmovým znakem skutkové podstaty tohoto důvodu vydědění, neboť je zahrnuta v pojmu *neprojevuje*, který vyjadřuje jakousi kontinuitu daného stavu. Slovo *trvale* tak bylo nadbytečné. Pokud by zákonodárci stačilo k naplnění skutkové podstaty jednorázové chování, použil by spíše slovo *neprojevil*. Obsah druhého důvodu vydědění zůstává tedy opět zachován.

Formulace tohoto ustanovení je značně abstraktní díky použitým vágním výrazům, zejména výrazu *opravdový zájem*. To, co pro někoho znamená projevování zájmu, může být pro jiného již nezájmem, neboť představy o četnosti a způsobech projevování vzájemné náklonnosti se mohou v různých rodinách lišit. Obtížné je také prokázat, s jakým úmyslem potomek zájem projevuje, tedy zda je či není opravdový. Prokazování tohoto důvodu je tedy opět problematické z důvodu tvrzení již zemřelého zůstavitele proti tvrzení stále žijícího potomka. V tomto ohledu lze zůstaviteli doporučit, aby již za svého života shromažďoval důkazy, které podpoří jeho tvrzení v listině o vydědění. V mnoha aspektech se však tento

²⁰⁹ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 6 Co 10/96.

²¹⁰ Rozsudek NS, sp.zn. 2 Cdon 86/97, rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 3992/2008.

²¹¹ FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: Aspi, 2006. s. 362.

²¹² Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.

²¹³ MEDUNOVÁ, Renata. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 5, s. 172.

důvod podobá důvodu uvedenému pod písmenem a), proto by bylo rozumné je de lege ferenda propojit.

6.3 Odsouzení pro úmyslný trestný čin

Další skutkovou podstatou vydědění uvedenou pod písmenem c) ustanovení § 469a odst. 1 OZ je možnost vydědit toho potomka, který byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v délce trvání nejméně jednoho roku. Pouze tento důvod nevyvolává v aplikační praxi větší problémy, pokud jde o formální stránku a prokazování existence tohoto důvodu, na rozdíl od ostatních důvodů vydědění, které jsou popsány pojmy obecnými až vágními.²¹⁴ Zákon je zde ve své formulaci zcela jasný, neboť platnost vydědění lze kdykoli prokázat prostřednictvím pravomocného rozsudku o vině a trestu vyděděného potomka.²¹⁵ Ke dni pořízení listiny o vydědění tedy musí existovat pravomocný odsuzující trestní rozsudek.²¹⁶

Zákon vyžaduje naplnění několika podmínek. V první řadě se potomek musí dopustit úmyslného trestného činu, nedbalostní delikt se důvodem pro vydědění stát nemůže. S tím souvisí kategorizace trestných činů, která byla zavedena do nového trestního zákoníku s účinností od 1. 1. 2010.²¹⁷ Trestné činy se od tohoto data člení na přečiny, zločiny a zvlášť závažné zločiny, přičemž potomek může být vyděděn vždy, dopustí li se zvlášť závažného zločinu nebo zločinu. Za spáchání přečinu může být vyděděn také, avšak pouze dopustí li se jej ve formě úmyslného zavinění.²¹⁸ Zákon zde navíc mezi trestnými činy nijak nerozlišuje a nijak je blíže nespécifikuje z hlediska skutkové podstaty, popř. pohnutky. Ustanovení tak dopadá i na takové jednání potomka, který nemá na jeho vztah k zůstaviteli žádný vliv,²¹⁹ a kdy chování potomka k zůstaviteli je zcela bez závad. Zákonodárce však vychází z toho, že zůstavitel může z dědění vyloučit potomka, který se dopustil trestného činu určitého stupně společenské nebezpečnosti, a právě toto narušení morálního profilu potomka může být zůstavitelem vnímáno jako poškození rodinných vazeb, které může svým svobodným projevem vůle pro případ smrti potrestat odnětím práva na dědictví.²²⁰ K sankci dle trestního práva tak přistupuje sankce ze strany předka v podobě ztráty povinného dílu, což může mít

²¹⁴ KARHANOVÁ, Martina. Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 4, s. 8.

²¹⁵ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 105.

²¹⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1182..

²¹⁷ Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.

²¹⁸ KARHANOVÁ, Martina. Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 4, s. 10.

²¹⁹ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 98.

²²⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 106.

dopad i na případné potomkovy věřitele, co se týče uspokojení jejich případných nároků na náhradu škody způsobené trestnou činností vyděděného potomka.²²¹

Dále je vydědění možné jen tehdy, byl li potomek pro úmyslný trestný čin odsouzen, a to k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku. Nepostačuje tedy skutečnost, že se potomek trestného činu pouze dopustil. Odsouzení k jinému trestu by nebylo důvodem pro vydědění, i kdyby se jednalo o odsouzení pro úmyslný trestný čin. Na druhé straně však nelze dovodit, že by muselo jít o trest nepodmíněný, tzn. že potomka lze vydědit i tehdy, byl li odsouzen jen k podmíněnému trestu odnětí svobody, vždy však v délce trvání nejméně jednoho roku.²²² Trest však z různých důvodů být vykonán nemusí, popř. nemusí být vykonán celý, tudíž předčasné propuštění či udělení amnestie nemají na existenci důvodnosti vydědění žádný vliv.²²³

Tento důvod se může jevit ve vztahu k potomkovi jako velmi přísný, neboť objekt trestného činu nemusí mít žádnou souvislost se zůstavitelem či osobami jemu blízkými. Stávající úprava třetího důvodu je tak neúnosná, neboť rozšiřuje možnost vydědění i na případy činů pro rodinné vazby zcela bezvýznamné a svádí zůstavitele k jeho zneužití. De lege ferenda by tak tento důvod vydědění mohl být vyčleněn a podřazen pod ustanovení o dědické nezpůsobilosti. Trestného činu se může dopustit a být za něj odsouzen i mladistvý, a to z jakékoli mladické nerozvážnosti, proto vydědění osoby mladistvé pro tento důvod považuji opět za nepřiměřeně tvrdé. Možnost vydědění pouze pro případ uložení trestu odnětí svobody vnímám pozitivně a logicky, avšak hranice trestní sazby jednoho roku mi přijde přísná, neboť se objevuje u dlouhé řady skutkových podstat trestných činů uvedených v trestním zákoníku. V neposlední řadě zákon nerozlišuje mezi trestem podmíněným či nepodmíněným a staví je tak nepochopitelně naroveň. Tato materie je obsažena nejenom v právu občanském, nýbrž je nutné orientovat se také v právu trestním, neboť právě zde je znatelná řada průniků mezi těmito odvětvími práva soukromého a veřejného.

Tyto citelné nedostatky úpravy třetího důvodu vydědění odstraňuje NOZ. Příčinou vydědění bude nově odsouzení nepominutelného dědice pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze. Dochází tedy k obecnému formulování skutkové podstaty tohoto důvodu vydědění, motivovanému navázat tento důvod na rodinné poměry, aniž by přitom byla stanovena určitá sazba trestu odnětí svobody.²²⁴ NOZ zavádí myšlenku morální

²²¹ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. s. 89.

²²² ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1182.

²²³ FIALA, Josef a kol. *Občanské právo – Meritum*. 1. vydání. Praha: Aspí, 2006. s. 270.

²²⁴ VLASÁK, Michal. Vydědění z důvodu trvalého vedení nezřízeného života. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 5, s. 219.

taxace poukazem na zvrhlou povahu. Zvrhlou povahu pachatel bude nutno posoudit nejen z hlediska obecné morálky, ale i se zřetelem k tomu, nakolik se konkrétní trestný čin dotýká cti zůstavitele a cti jeho rodiny.²²⁵ Hlavní slovo ve výkladu tohoto pojmosloví tak bude spočívat na judikatuře soudů.

6.4 Vedení nezřízeného života

Posledním důvodem pro vydědění, uvedeným v ustanovení § 469a odst.1 pís. d), je skutečnost, že potomek trvale vede nezřízený život. Opět jde o formulaci obecnou a vágní. Za nezřízený život lze považovat závažné negativní odchylky od obvyklého způsobu života, kterými potomek zpravidla ohrožuje sebe i svoji rodinu.²²⁶ Jde o sociálně patologické chování, obsahující různé kombinace negativních jevů v životním stylu potomka.²²⁷ Tímto ustanovením by však měly být pokryty pouze nejzávažnější případy závadného chování potomka, například alkoholismus, toxikomanie, gamblerství, zadlužování a neplacení dluhů, úmyslné vyhýbání se práci, opakované páchaní drobných trestných činů, neplnění zákonné vyživovací povinnosti apod. Pojem nezřízený život nelze vykládat subjektivně, tedy odlišně pro různé společenské skupiny, ale vždy objektivně, pro každého stejně. I zde se tedy použije kritérium dobrých mravů.²²⁸

Pojem *trvalé vedení nezřízeného života* dlouhou dobu nebyl soudy řešen vůbec či nebyl řešen konzistentně. Nejvyšší soud poprvé přistoupil k jeho výkladu v jednom ze svých rozsudků,²²⁹ kde vyslovil, že *za vedení nezřízeného života ve smyslu důvodu vydědění lze označit takové chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy.*²³⁰ V posuzovaném případě byl potomek zůstavitelem oprávněně vyděděn z důvodu dlouhodobého neplacení výživného na svého nezletilého syna, což bylo prokázáno i tím, že potomek byl uznán vinným trestným činem zanedbání povinné výživy. Nejvyšší soud uvedl, že neplacení výživného na nezletilé dítě je chování, které se přičí zájmům společnosti na řádné výchově a výživě, ohrožuje tělesný a duševní vývoj dítěte a je vnímáno jako chování v rozporu s dobrými mravy. Vedení nezřízeného života tak nemusí spočívat pouze v komisiivním chování potomka (viz slovní spojení *trvale vede*), ale i

²²⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012. s. 672.

²²⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1182.

²²⁷ TOMEK, Martin. Vzor s komentářem – vydědění. *Právní rádce*, 2008, roč. 16, č. 3, s. 70.

²²⁸ ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 98.

²²⁹ Rozsudek NS, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.

²³⁰ Odůvodnění rozsudku lze nalézt ve: FIALA, Roman. Trvalé vedení nezřízeného života. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 2, s. 18 – 21.

v chování omisivním spočívajícím právě v zanedbání povinné výživy. Důvod vydědění podle písmena d) dopadá spíše na chování potomka navenek směrem ke společnosti, proto je bez právního významu, zda je trvale nezřízený život potomka veden ve vztahu k zůstaviteli, či nikoli.²³¹

Zvláštností, kterou jsem objevila při studiu vydědění v německém občanském zákoníku, je výslovné uvedení důvodu vydědění, který spočívá ve zlovolném porušení zákonné vyživovací povinnosti k zůstaviteli. Zároveň však BGB obsahuje i další důvod vydědění, který svou podstatou odpovídá důvodu uvedenému pod písmenem c) § 469a OZ. Německá právní úprava tak od sebe tyto případy důsledně odděluje.

V tomtéž rozsudku Nejvyšší soud uvedl, že *o trvalé vedení nezřízeného života půjde v takových případech, kdy chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuálnosti (tedy nikoli jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímán většinou společností.* Zákonodárce vyžaduje, aby vedení nezřízeného života mělo trvalý ráz, tj. negativní jevy v životním stylu potomka musejí trvat spíše léta, než měsíce.²³² Proto mimořádné vybočení z jinak spořádaného života tento důvod vydědění nenaplní. Kontinuálnost negativního chování potomka je každopádně vhodné posuzovat vždy s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu, neboť nelze definovat nezbytnou délku společensky nežádoucího chování potomka.²³³

Z vágní formulace pojmu *nezřízený život* vyplývá potřeba stanovit určité hranice, aby bylo jasné, jaké negativní chování potomka lze pojmu podřadit. Judikatura se tímto důvodem vydědění zabývá pouze ve výše uvedeném rozhodnutí v souvislosti s dlouhodobým neplněním vyživovací povinnosti. Do budoucna tak lze očekávat, že přibude podobných rozhodnutí, které budou dopadat na další různorodá společensky nepřijatelná chování potomka.

NOZ na formulaci ani na obsahu tohoto důvodu nemění zcela nic.

6.5 Další důvody vydědění dle nového občanského zákoníku

NOZ po vzoru ABGB rozšiřuje výčet legálních důvodů vydědění a tím posiluje testovací volnost zůstavitele.

²³¹ VLASÁK, Michal. Vydědění z důvodu trvalého vedení nezřízeného života. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 5, s. 218.

²³² TOMEK, Martin. Vzor s komentářem – vydědění. *Právní rádce*, 2008, roč. 16, č. 3, s. 70.

²³³ VLASÁK, Michal. Vydědění z důvodu trvalého vedení nezřízeného života. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 5, s. 218.

Za prvé se do zákonné úpravy vrací možnost vydědit nepominutelného dědice, svědčí li mu dědická nezpůsobilost.²³⁴ Stane li se tak, bude určitá osoba vyloučena z dědického práva z vůle zůstavitele, nikoli proto, že je ex lege nezpůsobilá dědit. Smyslem je vyloučit případné spory ohledně dědické nezpůsobilosti, neboť dědici nezpůsobilému lze čin, zakládající dědickou nezpůsobilost prominout i konkludentně.²³⁵ Dle NOZ se nově vyžaduje prominutí dědické nezpůsobilosti výslovné,²³⁶ avšak nikoli formální. Naopak pro zrušení vydědění zákon vyžaduje formu předepsanou pro závěť.

Dalším důvodem pro odnětí povinného dílu bude skutečnost, že je nepominutelný dědic tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že nastává obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl.²³⁷ Zadlužení či marnotratné počínání musí vyvolávat důvodnou obavu, že účel dědění, tedy zachování hodnot do budoucna, nebude naplněn. Použije li zůstavitel tento vyděd'ovací důvod, pak musí zanechat povinný díl vyděd'ěného jeho dětem, popř. dalším potomkům. Logickou podmínkou aplikace tohoto důvodu, je tudíž existence potomků, v opačném případě nelze tento důvod vydědění uplatnit. Na rozdíl od ostatních důvodů nelze tento rozšířit na potomky vyděd'ěného.²³⁸

7. Spory o vydědění

Vezmeme li v úvahu současnou judikaturu soudů, vidíme, že vydědění je velmi nejistým úkonem, kdy nelze zaručit jeho výsledek sledovaný zůstavitelem. Často je pak napadána platnost listiny o vydědění a popírány tak použité vyděd'ovací důvody. V případě následného sporu mezi dědici spočívá hlavní úskalí při dokazování skutečností, které zakládají důvod pro vydědění, v tom, že již není naživu „korunní svědek“ – zůstavitel. Faktická možnost ostatních dědiců prokázat jakoukoli skutečnost, ke které došlo mezi zůstavitelem a vyděd'ěným potomkem, je velmi nízká. Jedná se totiž vesměs o osobní vztahy, o nichž si nikdo nevede záznamy. Platná právní úprava vydědění i soudní výklad této úpravy prakticky zbavují pořizovatele možnosti bezpečně vydědit potomka z jiných důvodů než podle § 469a odst.1 písmeno c), kde se nepopíratelným důkazem stává rozsudek trestního

²³⁴ § 1646 odst. 2 NOZ.

²³⁵ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 110.

²³⁶ § 1481 NOZ.

²³⁷ § 1647 NOZ.

²³⁸ VLASÁK, Michal. Vydědění z důvodu trvalého vedení nezřízeného života. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 5, s. 219.

soudu. Ostatní důvody vydědění jsou velmi vágní, proto požadavek právní jistoty, který je pro zůstavitele prvořadý, ve skutečnosti není garantován.²³⁹

Okolnosti vydědění či jeho platnost mohou být mezi dědici sporné. Proto zákon dává dědici možnost se prostřednictvím žaloby vydědění bránit, a tak platnost listiny o vydědění popřít. Na počátku řízení o dědictví je nutné zjistit okruh osob, které jako dědici přicházejí do úvahy. Nejdříve je soud, resp. notář jako soudní komisař, povinen vyrozumět ty, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou dědici, o jejich dědickém právu a o možnosti dědictví odmítnout.²⁴⁰ Poté mají osoby, které by jinak dědily, kdyby listina o vydědění neexistovala nebo by nebyla platná, právo vyjádřit se k platnosti této listiny. Pokud je vyděděno pouze dítě zůstavitele a vydědění není dle § 469a odst.2 OZ vztaženo i na jeho potomky a pokud vyděděný potomek nenamítne neplatnost listiny o vydědění, nastupují na jeho místo do jeho práv všechny jeho děti, které dědí místo něho. Pokud však namítne neplatnost listiny a nedojde mezi účastníky k uzavření smíru, soudní komisař jej odkáže, aby uplatnil své právo žalobou u soudu. Ve druhém případě mohou být důsledky vydědění vztaženy i na potomky vyděděného. Nenamítne-li přímo vyděděný potomek neplatnost listiny či je při namítání neúspěšný, soudní komisař vyzve jeho potomky, aby se sami vyjádřili k platnosti listiny o vydědění. Je-li některý z nich nezletilý a nemůže jej zastoupit jeho zákonný zástupce²⁴¹, soud ustanoví kolizního opatrovníka, který se vyjádří k platnosti listiny o vydědění. Nenamítne-li její neplatnost, musí být úkon schválen příslušným opatrovnickým soudem.²⁴² Naopak pokud namítne neplatnost listiny, následuje shora uvedený postup.²⁴³

Charakter sporu může spočívat buď v nesprávném právním posouzení nebo být sporný skutkový stav. Vystane-li v řízení spor ohledně právního posouzení, může se dle rozhodovací praxe soudů týkat následujících otázek: zda důvod, který zůstavitel v listině o vydědění uvedl, odpovídá některému ze zákonných důvodů vydědění, zda listina o vydědění splňuje všechny obsahové a formální náležitosti, zda nesporný skutkový stav lze označit za trvalé neprojevení opravdového zájmu, zda nesporný způsob života potomka lze charakterizovat jako trvalé vedení nezřízeného života apod.²⁴⁴ V těchto případech pochybností ohledně právního posouzení však musí být skutkový základ věci nesporný, tedy skutková

²³⁹ KAWULOK, Josef. Vydědění – právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73 – 74.

²⁴⁰ § 175i OSŘ.

²⁴¹ § 37 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině.

²⁴² § 176 odst. 1 OSŘ.

²⁴³ MRZENA, Erik. Některé aspekty dědického řízení, pokud existuje listina o vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 6, s. 120 – 121.

²⁴⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. Občanský zákoník. *Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1184.

tvrzení účastníků shodná. Soud pak postupuje dle ustanovení § 175k odst.1 OSŘ, tj. sám v rámci řízení o dědictví takovou otázku posoudí a zpravidla o ní i rozhodne.²⁴⁵

Druhou skupinu představuje spor ohledně samotného skutkového stavu, který je podkladem pro vydědění, např. zda potomek poskytl zůstaviteli pomoc v nemoci, zda zůstavitel pomoc potřeboval, zda potomek hraje hazardní hry, zda listina o vydědění byla napsána vlastní rukou zůstavitele apod.²⁴⁶ Při řešení těchto otázek postupuje soud dle ustanovení § 175k odst.2 OSŘ. V první řadě se pokusí o odstranění sporu dohodou účastníků. Není-li to možné, vydá usnesení, jímž odkáže toho z účastníků, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou ve lhůtě stanovené soudem. K odkázání se soud uchýlí proto, že v nesporném dědickém řízení nemá z procesního hlediska možnost objasňovat sporné skutečnosti rozhodné pro vydědění.²⁴⁷ Jde přitom o tzv. incidenční spor, neboť je vyvolán řízením, v němž jej nelze řešit, a další pokračování v řízení závisí na jeho vyřešení.²⁴⁸ Aktivně legitimována k podání žaloby je tedy osoba, jejíž dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné. Soudní praxe za takového dědice považuje toho, kdo popírá platnost formálně bezvadného právního úkonu či pravdivost jeho obsahu.²⁴⁹ S aktivní legitimací je spjato důkazní břemeno, tj. osoba podávající žalobu musí prokázat, že jí svědčí tvrzené právo.²⁵⁰ Tam, kde listina o vydědění bude obsahovat pouhou zákonnou formulaci důvodu vydědění bez bližší specifikace skutkových okolností, bude k podání žaloby aktivně legitimován dědic, který by dědil v případě platnosti vydědění, přičemž tento dědic bude muset unést důkazní břemeno, tedy prokázat jakého konkrétního jednání se vyděděný potomek dopustil. Naopak, bude-li v listině o vydědění popsán přesně skutkový stav, bude to vyděděný potomek, který by samostatnou žalobou měl uplatnit své právo na dědictví, a tím vyvrátit pravdivost tvrzení zůstavitele v listině o vydědění.²⁵¹

Dědic, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, uplatňuje své právo žalobou na určení, že je v daném případě dědicem. Určovací žaloba je obecně upravena v procesním právním předpise.²⁵² Pokud by vyděděný potomek nepodal žalobu v souladu s § 175k odst. 2 OSŘ, ale např. žalobu na určení, že listina o vydědění je neplatná, bez toho, že

²⁴⁵ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo – praktická příručka*. 2. vydání. Praha: Linde, 2005. s. 214.

²⁴⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. s. 1184.

²⁴⁷ ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II. - §460 až 800. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1416.

²⁴⁸ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Linde, 2008. s.409.

²⁴⁹ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo – praktická příručka*. 2. vydání. Praha: Linde, 2005. s. 214.

²⁵⁰ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. s. 91.

²⁵¹ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 107 – 108.

²⁵² § 80 písm. c) OSŘ.

by v žalobě požadoval určení, že je dědicem po zůstaviteli, musel by se soud zabývat otázkou, zda jsou splněny předpoklady žaloby na určení podle §80 pís. c) OSŘ.²⁵³ *Určovací žaloba, tj. žaloba, jejímž uplatněním se žalobce domáhá určení, zda tu právo nebo právní vztah je nebo není, může být vznesena, má-li žalobce na uvedeném určení naléhavý právní zájem. Žalobce má právní zájem na požadovaném určení, jestliže by bez tohoto určení bylo ohroženo jeho právo nebo právní vztah, na němž je zúčastněn, nebo jestliže by se jeho postavení bez tohoto určení stalo nejistým.*²⁵⁴ *Soud je povinen žalobce, který podává žalobu na určení, ale nemá na určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, naléhavý právní zájem, poučit o nutnosti tvrdit skutečnosti, jimiž dokládá právě splnění podmínky naléhavého právního zájmu na požadovaném určení. Pokud tak soud neučiní a žalobce řádně nepoučí, zatíží řízení vadou, která může mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.*²⁵⁵ Podmínkou úspěšnosti určovací žaloby je tedy naléhavý právní zájem žalobce na požadovaném určení, tedy buď zájem vyděděného nebo zájem osoby, která by se stala dědicem v případě platnosti vydědění. Právní zájem všeobecně znamená, že se to, k čemu právní zájem směřuje, promítne v právním postavení nositele tohoto zájmu.²⁵⁶ *Při posuzování naléhavého právního zájmu žaloby na určení neplatnosti listiny o vydědění je nutno rozlišovat mezi absolutní neplatností takové listiny z hlediska ustanovení § 469a odst. 3 OZ ve vazbě na ust. § 476 a § 480 OZ a důvody pro vydědění dle § 469a odst. 1 OZ. Zatímco k první skutečnosti přihlíží soud ex offio, druhá potomkem tvrzená skutečnost, že nebyly dány důvody pro jeho vydědění zůstavitelem, musí být ve sporném řízení prokázána. V posledně uvedeném případě se proto uplatní postup dle § 175k odst. 2 OSŘ.*²⁵⁷ Pokud je tedy listina o vydědění neplatná z důvodu nedostatku formálních náležitostí, soud k takové neplatnosti přihlíží a listinu prohlašuje za neplatnou z vlastní úřední povinnosti. Pokud se však vada týká obsahové náležitosti listiny o vydědění spočívající v uvedeném důvodu vydědění, soud listinu neprohlásí za neplatnou ex offio, ale až k uvedeným tvrzením a předloženým důkazům žalobce.

V této kapitole se zřetelně prolíná právo hmotné a procesní, neboť procesní právo představuje formu, v níž se uplatňuje právo hmotné. Dědické právo by mělo ideálně fungovat na takové úrovni, aby po smrti zůstavitele bylo ohledně zanechaného majetku jasno, aby neponechávalo prostor pro zpochybňování přání zůstavitele a nedocházelo tak mezi dědici ke zbytečným sporům. Současná právní úprava vznik těchto sporů naopak spíše podněcuje, a to

²⁵³ TOMEK, Martin. Vzor s komentářem – vydědění. *Právní rádce*, 2008, roč. 16, č. 3, s. 70.

²⁵⁴ Rozsudek NS, sp. zn. 30 Cdo 925/2002.

²⁵⁵ Rozsudek NS, sp. zn. 20 Cdo 450/2000.

²⁵⁶ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Linde, 2008. s.227.

²⁵⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp. zn. 10 Co 481/2001.

neurčitou formulací důvodů vydědění v zákoně či nedostatečnou schopností zůstavitele okolnosti vydědění precizně popsat a doložit v listině o vydědění. Pozitivně hodnotím povinnost žalobce unést v následujícím sporném soudním řízení důkazní břemeno, avšak spíše negativně hodnotím rozhodovací praxi soudů, která dává ve většině případů za pravdu žijícímu vyděděnému potomkovi než tvrzením zůstavitele v listině o vydědění. Judikatura tak zjevně upřednostňuje ochranu neopomenutelných dědiců než vlastní požadavky zůstavitele.

Závěr

Vydědění je institutem dědického práva, kterému je v účinném OZ věnováno jediné ustanovení, ačkoli jeho majetkové důsledky jsou dalekosáhlé. V běžném životě se mohou přihodit události, které rodinné vztahy naruší a ani jedna ze stran si nepřeje vztahy obnovit, ale naopak zamezit, aby si potomci užili majetku pracně nabytého jejich předky. Vydědění v právní úpravě České republiky představuje jediný funkční institut, jímž je možné fakticky oddělit potomka od zůstavitelova majetku, což svědčí o celkové nedostatečnosti současné úpravy dědického práva, která neposkytuje zůstaviteli jiné instituty zajišťující stejný výsledek.

Základním cílem diplomové práce je odpovědět na otázku, do jaké míry je při využití institutu vydědění respektována vůle zůstavitele projevená v listině o vydědění či v závěti, aby byla zachována právní jistota zůstavitele ohledně zanechaného majetku. Toho dosáhneme, porovnáme-li dva základní principy prolínající se problematikou vydědění.

Prvním z nich je princip ochrany neopomenutelných dědiců, kterým bez ohledu na ustanovení závěti náleží právo k zákonem stanovenému podílu na dědictví. Neopomenutelnost určitých dědiců má zaručovat, aby se zůstavitelem zanechaný majetek dostal osobám, o nichž se má za to, že se o nashromáždění a správu majetku zůstavitele též zasloužily. Vyřazení takových osob z nároku na dědický podíl by bylo nespravedlivé. Na druhou stranu jsou často neopomenutelnými dědici i ti, kdo se o majetek nezasloužili vůbec. Zřejmě proto došlo k postupnému okleštění okruhu neopomenutelných dědiců pouze na potomky. Samozřejmě v praxi nastávají situace, které se jeví institut neopomenutelného dědice jako nespravedlivý, například pokud se děti, které zůstavitel z jakéhokoli důvodu celý život neviděl, dostanou díky tomuto institutu do daleko výhodnějšího postavení, než manžel zůstavitele, se kterým strávil celý život. Takový nepoměr lze vyřešit odnětím práva na povinný podíl prostřednictvím institutu vydědění.

Princip ochrany neopomenutelných dědiců naráží na další základní princip dědického práva, a to princip autonomie vůle zůstavitele, tedy volnosti zůstavitele pořídit o svém majetku pro případ smrti dle vlastního uvážení, neboť právě on by měl vědět nejlépe, kdo si na jeho majetku zaslouží podíl. Teorie obecně dává přednost testamentární dědické posloupnosti před zákonnými ustanoveními o dědické posloupnosti. Průlom do tohoto pravidla představují právě práva neopomenutelných dědiců. Jejich ochranou se projevuje princip familiarizace na úkor testovací volnosti. Zákonodárce tak z důvodů etických preferuje zákonnou dědickou posloupnost, která se uplatní i proti vůli zůstavitele. Zákonná práva

neopomenutelných dědiců tak považují za jednu z největších překážek testovací volnosti zůstavitele, neboť je to zákon, kdo mu diktuje zanechat část majetku tomu, komu by jej zůstavitel ze své vůle nezanechal. Obecně ochranu neopomenutelných dědiců považují za správnou a nepochybně své tradiční místo v úpravě dědického práva má, neboť rodinné vazby mají být respektovány. Přesto však hodnotím práva neopomenutelných dědiců jako příliš velká, která zůstavitele neúměrně omezují, zejména jde li o absolutní nárok potomka nezletilého. Určitý posun k lepšímu představuje úprava v NOZ, přesto i zde zůstává ochrana potomků stále silnější, než tomu bylo za účinnosti ABGB.

Výjimku z ochrany neopomenutelných dědiců pak představuje institut vydědění. I zde spatřuji omezení autonomie vůle zůstavitele, neboť zákon vyžaduje pro platné vydědění dodržení kogentních ustanovení o obsahových a formálních náležitostech závěti, jinak je neplatná.

Základní obsahovou náležitostí je výslovné uvedení zákonného důvodu vydědění. A právě zákonnou formulaci důvodů vydědění považují za největší úskalí institutu vydědění. Srovnáme-li čtyři legální důvody vydědění, můžeme je rozvrhnout do dvou skupin. Vydědění podle ustanovení § 469a odst.1 písm. a), b) OZ se zaměřuje na vnitřní vztah zůstavitele a potomka, jde tedy o jakousi netečnost potomka vůči svému předkovi v případech, kdy se vyžaduje aktivní jednání ze strany potomka. Naproti tomu důvody vydědění uvedené pod písmeny c), d) se týkají ve většině případů chování potomka navenek směrem ke společnosti bez návaznosti na vztah k zůstaviteli. Jednání potomka má tak spíše dopady do vážnosti celé rodiny v daném společenském prostředí. Negativním jevem je skutečnost, že zákonodárce používá neurčité a vágní termíny jako *opravdový zájem*, *potřebná pomoc*, *v závažných případech* či *nezřízený život*, které mohou vést k nejednotnému výkladu, jejich zneužívání až k obcházení smyslu a účelu zákona. Nevhodnou formulací důvodů vydědění je tak využití tohoto institutu velmi oslabeno. Pozitivní a nezbytnou roli zde hraje soudní judikatura, která se snaží zavést jednotnou interpretaci těchto pojmů za účelem zachování zásady právní jistoty.

Co se týče prokazování důvodnosti vydědění, jako jasný se jeví jen důvod vydědění dle písmena c), jehož naplnění je snadno prokazatelné právě pravomocným rozsudkem soudu.

Ve většině případů se vyděděný neopomenutelný dědic brání důvodnosti vydědění u soudu, což je přirozeně jeho právo, které mu nelze upřít. Důvodnost zůstavitelova rozhodnutí je tak často zpochybňována, což ulehčuje samozřejmě i fakt, že zůstavitel nemůže danou situaci osvětlit, neboť již není mezi živými. Judikatura v této oblasti vyznívá spíše ve prospěch ochrany neopomenutelných dědiců. Potomkům se totiž téměř vždy podaří důvodnost vydědění vyvrátit, a to ze dvou základních důvodů, které pokládám za zásadní

problematické aspekty tohoto institutu. Předně je to již výše zmiňovaná vágnost důvodů vydědění, které nejsou vykládány dostatečně jednotně. Za druhé pak skutečnost, že v okamžiku prokazování důvodnosti vydědění již není zůstavitel naživu, neboť je to právě on, kdo by důkazní břemeno ve sporu dokázal unést nejlépe. Proto žijící vyděděný potomek v praxi často tvrzení zemřelého zůstavitele zpochybní a k předpokládanému vydědění vůbec nedojde. Lze tedy shrnout, že požadavek právní jistoty zůstavitele je velmi silně otřesen, nemůže tedy legitimně očekávat, jak bude skutečně naloženo s jeho majetkem pro případ smrti. V tomto spatřuji téměř až popření podstaty institutu vydědění, který vedle ochrany neopomenutelných dědiců nemůže obstát.

Právní úprava vydědění neopomenutelného dědice obsažená v NOZ přináší po vzoru ABGB posun k lepšímu. Předně usiluje o řádné naplnění základní zásady soukromého práva, a to autonomie vůle. V rámci práva dědického se NOZ vyznačuje větším respektem k vůli zůstavitele a výslovně upřednostňuje dědění na základě pořízení pro případ smrti před děděním ze zákona. Posiluje testamentární volnost zůstavitele, a to zúžením rozsahu nároků neopomenutelných dědiců a odstraněním zbytečných formalit, jako je výslovné uvedení důvodu vydědění či podmínka existence tohoto důvodu ke dni sepsání dané listiny. Neuvedení důvodu vydědění v posledním pořízení nebude nadále způsobovat neplatnost, neboť NOZ preferuje výklad, který nezakládá neplatnost projevů vůle, před výkladem, který neplatnost zakládá, neboť prioritní je právě princip autonomie vůle. Po vzoru ABGB dochází i k rozšíření důvodů vydědění, a tím opět k posílení testovací volnosti, přičemž formulace stávajících důvodů bude zjednodušena. Po dlouhých desetiletích socialistického pojetí se tak dostává institut vydědění nepominutelného dědice do souladu s jeho moderním a zároveň tradičním chápáním.

Původně jsem měla v úmyslu zabývat se v této diplomové práci také srovnáním institutu vydědění s institutem dědické nezpůsobilosti, avšak pojednání o vydědění zcela zabralo vymezený prostor této písemné práce. Dědická nezpůsobilost nebo nehodnost totiž představuje jakési *zákonné vydědění*. Tento rovněž tradiční institut práva dědického se odlišuje od vydědění v tom, kdy nastávají jeho účinky, k jakému okruhu dědiců se vztahuje, z jakých důvodů k němu dochází a jak lze jeho účinky zvrátit. K pochopení problematiky vydědění není výklad dědické nezpůsobilosti nezbytný, ale s ohledem na komplexní uchopení dané problematiky by se dle mého názoru jevilo vhodným zahrnout do práce i kapitulu srovnávající tyto dva instituty, jimiž lze dědice z dědění vyloučit.

Seznam použitých pramenů a literatury

Monografie

- BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 304 s.
- BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001. Zákony s poznámkami*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. 507 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012. 1120 s.
- ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Linde, 2001. 302 s.
- FIALA, Josef a kol. *Občanské právo – Meritum*. 1. vydání. Praha: Aspi, 2006. 1000 s.
- FIALA, Josef, HURDÍK, Jan a kol. *Lexikon – občanské právo*. 2. vydání. Ostrava: Sagit, 2001. 512 s.
- FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 718 s.
- FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: Aspi, 2006. 496 s.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1997. 386 s.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. Právo dědické*. V. díl. 2. vydání. Praha: Všehrd, 1933. 139 s.
- MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo – praktická příručka*. 2. vydání. Praha: Linde, 2005. 350 s.
- MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. vydání. Praha: Linde, 2007. 352 s.
- SCHELLE, Karel a kol. *Základy soukromého práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 296 s.
- SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. 228 s.
- SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 602 s.
- SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol. *Nový občanský zákoník: srovnání nové a současné úpravy občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 792 s.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan. *Občanské právo hmotné 3*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 308 s.

WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Linde, 2008. 750 s.

Příspěvek ve sborníku

ELIÁŠ, Karel. ABGB a rekodifikace. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *200 let ABGB - od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva*. Praha: Leges, 2011. 160 s.

FRÝDEK, Miroslav. Dědické právo v ABGB. In FRÝDEK, Miroslav (ed). *Soukromé právo v proměnách věků: Sborník příspěvků z letní školy*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 242 s.

SCHELLE, Karel. Zakotvení dědického práva v rakouském všeobecném občanském zákoníku. In VOJÁČEK, Ladislav (ed). *Proměny soukromého práva: Sborník příspěvků z konference k 200. výročí vydání ABGB*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 437 s.

Odborné články

BARTOŠ, Jiří. Krátce k výpočtu povinného dílu neopominutelných dědiců a k pojmu dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 3, s. 22 – 23.

ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 97 – 104.

FIALA, Roman. Trvalé vedení nezřízeného života. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 2, s. 18 – 21.

KARHANOVÁ, Martina. Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. přečiny a zločiny. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 4, s. 7 – 11.

KAWULOK, Josef. Vydědění – právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73 – 74.

KITTEL, David. Neopomenutelný dědic není dědic. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 14 – 16.

KRÁLOVÁ, Jitka, LOTHAR, Eck. Dědická nezpůsobilost. *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 34 – 38.

LAZÁR, Jan. K některým koncepčním otázkám rekodifikace soukromého práva. *Právní praxe*, 2011, č. 1, s. 93.

LUŽNÁ, Romana. Dědická nezpůsobilost a vydědění. *Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 1, s. 25 – 26.

MEDUNOVÁ, Renata. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 5, s. 169 – 172.

MRZENA, Erik. Některé aspekty dědického řízení, pokud existuje listina o vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 6, s. 120 – 121.

ŘÍHA, Martin, ŠOLCOVÁ, Pavla. Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 2, s. 7 – 13.

SPÁČIL, Ondřej. Testamentární dědická posloupnost. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 3, s. 119 – 121.

ŠEŠINA, Martin. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 45 – 47.

ŠUBRTOVÁ, Jitka. Důvody vydědění. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 5, s. 95 – 99.

TOMEK, Martin. Vzor s komentářem – vydědění. *Právní rádce*, 2008, roč. 16, č. 3, s. 68 – 71.

VLASÁK, Michal. Vydědění z důvodu trvalého vedení nezřízeného života. *Právní fórum*, 2012, roč. 9, č. 5, s. 216 – 219.

WAWERKA, Karel. Jaké dědické právo? *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 39 – 41.

Komentáře

BALÁK, František, KORECKÁ, Věra, VOJTEK, Petr. *Občanský zákoník – zákony s judikaturou*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 1344 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář - §1 – 487*. Praha: Linde, 2008. 1392 s.

FIALA, Josef, KINDL, Milan. *Občanský zákoník. Komentář - 1. díl*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 904 s.

HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník – komentář, 1. svazek*. Praha: Linde, 2002. 734 s.

JEHLIČKA, Oldřich, ŠVESTKA, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002. 1173s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. III. díl. 1. vydání. Praha: V. Linhart, 1936. 680 s.

ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II. - §460 až 800. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1114 s.

Právní předpisy

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod

Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), německý občanský zákoník

Internetové zdroje

Nový občanský zákoník dostupný na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>

Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>

Judikatura

Rozhodnutí Krajského soudu v Liberci ze dne 13. 1. 1953, sp. zn. 5 Co 6/53.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 5. 1954, sp. zn. Cz 153/54.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 9. 1954, sp. zn. Cz 128/54.

Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 25. 5. 1955, sp. zn. 6 Co 299/55.

Rozhodnutí bývalého Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 1957, sp. zn. CZ 490/57.

Rozsudek bývalého Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 1966, sp. zn. 4 Cz 52/66.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 5. 1980, sp. zn. 11 Co 127/80.

Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 22. 5. 1985, sp. zn. Cpj 13/85.

Usnesení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29.12.1984, sp. zn. Cpj 51/84.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 4. 8. 1986, sp. zn. 18 Co 135/86.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSFR ze dne 30. 6. 1988, sp. zn. 4 Cz 43/88.

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSFR ze dne 27. 6. 1990, sp. zn. Cpjf 90/89.

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 19. 2. 1996, sp. zn. 18 Co 324/95.

Usnesení Městského soudu v Praze z 28. 6. 1996 čj. 24 Co 160/96.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96.

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 8. 1996, sp. zn. 6 Co 10/96.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 1997, sp.zn. 2 Cdon 86/97.

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 17. 10. 1997, sp. zn. 18 Co 171/97.
Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28. 5. 1997, sp. zn. 18 Co 14/97.
Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13. 11. 1998, sp. zn. 18 Co 310/98.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 7. 2001, sp. zn. 21 Cdo 3028/2000.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 1. 2001, sp. zn. 21 Cdo 48/2000.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2000, sp. zn. 20 Cdo 450/2000.
Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem 10 Co 481/2001.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1. 2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 2003, sp. zn. 30 Cdo 925/2002.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2005, sp. zn. 30 Cdo 1190/2004.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 1. 2006 sp. zn. 30 Cdo 1798/2005.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006.
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 7. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 7. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 7. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 3992/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 10. 2010, sp. zn. 21 Cdo 3977/2012.

Shrnutí (Summary)

Tato diplomová práce se zabývá základním institutem dědického práva – vyděděním, upraveným v ustanovení § 469a zákona č. 40/1964 Sb. Vydědění je jednostranným právním úkonem, jenž umožňuje zůstaviteli svou vůlí vyloučit zákonnou ochranu tzv. neopomenutelných dědiců, tj. potomků, přičemž jeho právní účinky nastávají mortis causa. Vydědit neopomenutelného dědice lze pouze ze čtyř zákonných důvodů. Důvody vydědění jsou v práci interpretovány ve světle judikatury. Práce se zabývá institutem vydědění i z hlediska jeho historického vývoje a přináší srovnání s úpravou vydědění obsaženou v rakouském obecném zákoníku občanském. Vzhledem k tomu, že v blízké době nabude účinnosti nový občanský zákoník, se část práce zaměřuje i na změny, které tento nový právní předpis v oblasti vydědění přináší.

This diploma thesis deals with fundamental institute of hereditary law – disinheritance, regulated by § 469a of the Czech Civil code. Disinheritance is an one-sided legal act, which enables to the testator exclude the legal protection of the forced inheritors – descendants, while the legal impact comes mortis causa. The descendant can be disinherited just for four legal reasons. In the thesis are the legal reasons interpreted in the light of the judicial decisions. The thesis deals with the institute of disinheritance also from the historical point of view and brings a comparison with the legislation contained in Austrian Civil code. In view of the fact that in nearby time the new Civil code will be effective, a part of the thesis deals with changes brought by this new legal regulation

Klíčová slova (Key words)

Vydědění – neopomenutelný dědic – povinný podíl – listina o vydědění – důvod vydědění – neposkytnutí pomoci – neprojevení opravdového zájmu – odsouzení pro úmyslný trestný čin – vedení nezřízeného života.

Disinheritance – forced inheritor – compulsory part of heritage – document of disinheritance – legal reason of disinheritance – failure to provide assistance – no real interest – conviction for committing a deliberate crime – leading of a disordered life.

Přílohy

Příklad listiny o vydědění²⁵⁸

Listina o vydědění

Já, níže podepsaný, nar. 26. 3. 1930, bytem v Brně, Veveří 15, činím pro případ své smrti tuto listinu o vydědění:

Vyděd'uji svého syna, Petra Otýpku, nar. 26. 8. 1955, bytem v Brně, Ondruškova 88.

Důvod vydědění: Před deseti lety se rapidně zhoršil můj zdravotní stav, k této skutečnosti ještě přispělo, že mi před devíti lety zemřela na těžkou nemoc má manželka. Zůstal jsem tak úplně sám a spoléhal se na svého syna, že mě alespoň občas navštíví a pomůže. Bohužel ten mi za celou dobu ani nenapsal a přerušil se mnou veškeré kontakty. Z jakého důvodu tak činí, mi není známo. Jsem přesvědčen, že můj syn neprojevuje trvale opravdový zájem, který by jako syn projevovat měl. Já sám jsem se se svým synem a jeho rodinou pokoušel několikrát kontaktovat, ovšem bezúspěšně.

Stanovuji, aby se důsledky vydědění vztahovaly i na všechny potomky mého výše vyděděného syna.

V Brně dne 30. 6. 2012

Jiří Otýpka

²⁵⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. s. 127.